

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma

ABBASİLER DÖNEMİ

Düzenleyen: bilgiDK
2018-07-11

Baskı, Cilt : Umut Matbaacılık
0.212 637 42 61 - 637 04 11
Eylül 1997 - İstanbul

ABBASİLER DÖNEMİ
Prof.Dr.İhsan Süreyya Sırma

**Dizgi Ofset Hazırlık,
Montaj ve Kapak: Bey Ajans, 512 76 97**

ISBN 975-473-053-9

BEYAN YAYINLARI

Ankara Cad. 49/ 3 34410 Cağaloğlu- İstanbul

Tel : 0.212. 512 76 97 Fax : 0.212. 526 50 10

İÇİNDEKİLER

Giriş, 7

Abdullah İbni Abbas Dönemi, 13

Halife Mansur Dönemi, 20

1. Mansur Hilafetinin Yerleşmesi, 20
2. Alimler Dövülüyor, 23
3. Gerçek Alimler Boyun Eğmiyor, 28
4. Kıyafetlere Müdâhale, 28
5. Menfi Basına Büyük Tavizler, 30
6. Yabancı Dillerden Arapça'ya Tercümeler, 32
7. İktidarlar Sultanlarıdır, 35
8. Bağdad Kuruluyor, 36
9. Dalkavuklar Revaçta, 38

El-Mehdi Dönemi, 40

Mesuliyetini müdrik olandan zarar gelmez!, 40

Alimin Şahsiyeti, 41

Dinsizlik Cereyanına Karşı Mücadele, 43

Saltanat Kanunu Değişmiyor, 43

El-Hadi Dönemi, 45

Harun Reşid Dönemi, 47

Saltanat rejimi Devam Ediyor, 51

Hz. Ali Torunları Ayaklanıyor, 52

İlme Karşı Tenvizi, 53

Gerçek Alim Sultandan da Üstündür, 54

İmam Şafii Yargılanıyor, 57

Ermenilerin Müslüman Katliamı, 58

Fudayl b. İyâd, 59

Harun Reşid'in Kafirlerle Karşı olan Tutumu, 59

Bermekiler Yok Ediliyor, 62
Süveyş Kanalı'nı Açma Teşebbüsü, 63
Harun Reşid'in Ölümü, 64
Değerlendirme, 65

El-Emin'in Saltanat Dönemi, 68
Şairler Devleti Sömürüyor, 73

El-Me'mun Dönemi, 75
Me'mun'un Şiiliği, 76
Fetih Hareketleri Devam Ediyor, 78
Mihne Dönemi Başlıyor, 78
Kısa Değerlendirme, 81

Halife Mu'tasım Billah Dönemi, 83
Mihne Devam Ediyor, 84
Mu'tasım Devlet Merkezini Değiştiriyor, 85
Fütuhat Devam Ediyor, 85
Aynı Anda İki İslâm Devleti, 86
Mu'tasım'ın Ölümü ve Kısa Değerlendirme, 87

El-Vâsık Billah Dönemi, 88
Mihne Bitmek Bilmiyor, 88
Saltanat Halife'yi Tağutlaştırır, 91
el-Vâsık Döneminin Değerlendirilmesi, 92

El-Mutevekkil Ala'llah Dönemi, 94
Saraylar Yapılıyor, 97
Veliahdlık Kurumu Ölüm Getirir, 98
El-Muntasır Bi'llah Saltanatı, 99
El-Müste'in Bi'llah Saltanatı, 101
Sultan el-Mu'tez Billah Dönemi, 103
Sonuç, 107

"Onlar bağlardan, pınarlardan, ekinlerden, (süslü mahfellerden), güzel konaklardan(makamlardan), içinde nâz ve nimet ile yaşadıkları ihtişamlardan neler, (nice şeyler) terkedip gittiler. İşte (emir) böyledir. Biz bütün bunları başka başka kavm(ler)e mirâs verdik"(Kur'an-ı Kerim,ed-Duhân sûresi, 25-28).

Abbasiler, İslâm Tarihi içerisinde uzun bir dönemi kapsadığı gibi, cereyan eden hadiseler açısından da oldukça büyük bir önemi haizdir. Ne varki bu önemine rağmen, biz bu çalışmamızda bütün Abbasi devirleri üzerinde duramayacak, ilk dönem dediğimiz, ve bir müddet **Şia**, daha sonraları da özellikle **Mu'tezile** mezhebinin Devlet politikasına egemen olduğu dönem üzerinde duracağız.

Daha başından itibaren görülecektir ki, Abbasoğullarının, İslâm Devlet Başkanlığını Emevilerden almaları, fazla bir şey değiştirmedir. Saltanat kanunları olduğu gibi uygulandı, ve genellikle Saltanat iktidarının bekası, ön planda tutuldu.

Oysaki bir Devlet'e karşı çıkılıp, iktidara talip olunduğunda, ilke olarak, mevcut iktidarın iyi olmadığı, yerine gelecek olan iktidarın ise, gereği gibi hareket ederek, Devlet'in kaybolmuş olan itibarını iade edeceği esasına dayanması iktiza eder. Neki, Abbasilerin gelmesiyle bunların hiç birisi olmadığı gibi, Saltanat hegemonyası sürüp gitti.

Hiç bir şekilde tasvip etmediğimiz saltanatın bütün desiselerine rağmen; Saray'da, yâni Devlet Merkezinde **ulu'l-emr**'ler genelde ilkeler değil, kişiler ön plâna çıkarılarak iktidara getirilmelerine rağmen, Devlet İslâm Devletiydi, ve müslümanlar arasında İslâm Hukuku tatbik ediliyordu.

Bir başka çalışmamızda(1) İslâm Devlet Başkanlığının ayrıntıları üzerinde durduğumuzdan, burada ayrıca o konuya girmiyoruz.

Dicle üzerinde kurulacak olan Devlet Merkezi Bağdad'da, zaman zaman görülen Devlet terörüne rağmen, taşrada Şeriat kanunları geçerli olmuş ve de uygulanmıştır. İslâm Hukukunun sivil kanun oluşu bu tatbikatı kolaylaştırmış, iktidarlara için tehlike arz etmediği müddetçe de Devlet, Şeriat'ın uygulanmasına karışmamıştır. Nitekim İslâm Hukukunun yıldızları olan Ebu Hanife, Şafi'i, Malik ve Ahmed b. Hanbel gibi müctehidler Devlet'in memurları olmayıp, sivil alimlerdir, ve bu dönemde yetişmişlerdir. İşte bu büyük hukukçular, ortaya koydukları büyük ictihadlarını, müslümanlara amelde önder olmalarını, bir bakıma bu sivil oluşa borçludurlar. Büyük hukukçu Ebu Yusuf gibi

(1) Hilâfetten Saltanata, Emeviler Dönemi.

Devlet memuru oldukları halde hukuk açısından çok değerli ictihadlarda bulunan zevat varsa da, bunlar parmakla sayılacak derecede azdır; ve İslâm Hukukunun temellerini atan hukukçular, genelde sivil alimler'dir.

Bizim çalışma alanımız siyasi İslâm Tarihi olduğundan, ele aldığımız dönemdeki bütün zenginliğine rağmen, maalesef İslâm'ın hukuk ve diğer kültür hareketlerinin ayrıntılarına giremiyecek, meselelerin ancak siyasi boyutları üzerinde durmaya çalışacağız. Nitekim, ele almayacağımız konularda, diğer meslektaşlarımızın, çeşitli dillerde kaleme aldıkları yüzlerce eser mevcuttur.

Hadiselerin seyrini takip edebilmek için, kronolojik metodu esas kabul ederek, tahlil ve tesbitlerimizi ona göre yapmaya çalıştık. Bu küçük araştırmamızı sürdürürken, her zaman yaptığımız gibi, burada da hadiseleri günümüze taşıyarak, bazı mukayese denemeleri yaptık. Tâ ki geçmişimiz olaylarına bakarak, günümüzü anlayabilelim! Yazdıklarımızın bize hiç bir faydası olmayacaksa, salt bir kültür hamulesi olarak neden geçmişin olaylarıyla beyinleri işgâl edelim ki? Ne varki bu pek kolay olmayan, zaman zaman insanı yanıltabilen riskli bir tarih metodudur. Çünkü tarihçi, naklettiği hadisenin içinde cereyan ettiği ortamı iyi bilmez, geçmişin hadiselerini bugün oluyormuş gibi telakki ederse içinden çıkılması hayli zor olan girdaplara düşer de, ondan kurtulabilmek için de ikinci bir ömür gerekir. O bakımdan, bu 'geçmişimizi günümüze taşıma olgusu' fevkalade fay-

dalı bir yöntem olması yanında, aynı derecede yanıltıcı olabilir. Onun içindir ki, bütün ihtimamlarımıza rağmen yanlışlarımız, tesbit ve tahlillerimizde eksiklikler olabilir. Mamefih bütün bu olumsuzluklarına rağmen, biz bu yöntemi, kuru nakilcilğe tercih ediyoruz.

Başka fırsatlarda da belirtmeye çalıştığımız gibi, iyi de olsa, kötü de olsa, Emevisiyle, Abbasisiyle, Osmanlısıyla ve günümüz tarihiyle, bu tarih bizim tarihimizdir. İşte her yönüyle bize ait olan bu tarihi çok iyi bilmemiz, ona sahip çıkmamız; ve ondan yararlanmak için de onu sağlıklı bir şekilde yorumlayarak günümüze taşımamız gerekir. Bunu yaparken, ne irtikap edilmiş olan suçları görmezlikten gelerek, Ecdad deyip zoraki bir aklamaya gidelim; ne de o Ecdad'ın Allah için yapmış oldukları mücadeleleri inkâr ederek, nankör olahtık! Bir defa şunu çok iyi bilelim ki; mensubu olmakla şeref duyduğumuz İslâm'ı onlar bize getirdi.

Bazıları diyeceklerdir ki: Ne münâsebet, biz İslâm'ı Kur'an ve Sünnet'ten öğrendik. Bu kardeşlerimize diyoruz ki, "doğrusunuz İslâm'ı Kur'an ve Sünnet'ten öğreniyoruz; yalnız şu da inkârı mümkün olmayan tarihi bir gerçektir ki, Kur'an ve Sünnet'i de bizden öncekiler, canları pahasına savundular, korudular, onları öz benliklerine tercih ettiler de, biz onlara ilk günlerindeki tazeliğiyle sahip olabildik!". Onun için, herkesin hakkını gerektiği gibi teslim edelim. Teslim edelim ki, bizden sonrakiler de bizlerin hakkını inkâr etmesinler.

Fıkhi bir kanunumuza uyararak diyoruz ki: el-

'abdu yudebbir, v'Allahu yukaddir(kul teşebbüs, Allah ise takdir eder).

Bu düşünceyle diyoruz ki, biz gücümüze göre bir şeyler yapmaya çalıştık. Te'sirini halkedecek olan Cenâb-ı Allah'tır.

Allah bizi, Kendi rızası doğrultusunda çalışan gerçek mü'minlerden eylesin; âmin...

ABDULLAH İBNİ ABBAS DÖNEMİ

(Hicri 132-136)

Emevilerle ilgili kitabımızda ayrıntılarını anlattığımız gibi (1) son Emevi sultanı olan Mervan'a karşı huruc eden Abdullah Seffah, onu ordusuyla Şam'a kadar takip etmiş; Mervan orada da tutunamamıştı.

Tarihçimiz Mes'udi'de geçen bir rivayete göre(2) Abdullah es-Seffah'tan kaçan Mervan, Bizans Devleti'ne bile sığınmak istemiştir.

Abdullah el-Kuşeyri, Mervan'ın kendisini çağırarak, Bizans Devleti'ne iltica etmek istediğini, kendisinden önce de İran krallarının böyle hareketler yaptıklarını, bunun ayıp da sayılamıyacağımı belirttikten sonra, şöyle demiştir: Bizanslı yetkililerden emân isterim. Onlar da bana güvence verdikten sonra, bana tabi olanlarla , gösterilen yere yerleşirim. Taraftarlarımdan kaçıp bana iltihak edenlerle tekrar güçlenir, düşmanımın üzerine giderim!. Mervan'ın bu sözlerine karşı el-Kuşeyri şöyle dedi: Allah'a sığın yâ Emire'l-mu'minin, karı-

(1) Hilâfetten Saltanata, Emeviler Dönemi, s.127 vd.

(2) Bk. Murûcu'z-Zehab, Mısır, 1964, III, 264.,

larını, kızlarını nasıl ehl-i küfür içerisine götürürsün? Rumlarda hiç vefâ olur mu? Sen Fırat'ı geçerek, Mısır'a ulaşmaya bak! Orada sığınabileceğin koskoca Afrika var!

Bu sözler üzerine Mervan, Mısır'a kaçtı. Fakat Mısır ve Afrika da onu kurtaramadı. Kafası kesilerek, Abdullah Seffah'a gönderildi.

Mervan'ın öldürülmesiyle, zaten son günlerini yaşamakta olan Emevi saltanatı fi'len ortadan kalkmış oldu.

Hicri 132. senede Emevi saltanatının yıkılması ve yerine Abbasi ailesinin İslâm Devlet yönetimini devralması, saltanat açısından bir değişiklik getirmedi: Bir saltanat yıkıldı, yerine başkası oturdu.

Yeni kurulan devletin Sultanı, Abbasoğullarından Abdullah b. Muhammed'di. İslâm Devlet Başkanlığını Emevilerden zapteden bu ilk Abbasi Sultanı, kendilerinden önceki Emevilerin, ve onları destekleyenlerin kanlarını akıtmakla işe başladı. Ne varki o, bu işi o denli ileri götürdü ki, yaptıklarının İslâm hukuku açısından hiç bir açıklaması yoktur. Nitekim ona **es-Seffah**(kan dökücü) isminin takılmış olması çok manidardır.

Suçlu olanlar -hangi makamlarda bulunurlarsa bulunsunlar- elbette cezalandırılmalıdırlar. Ancak, her suçun hukuکی bir cezası olmak lâzım. Verilen ceza ve infaz, hukuku aştı mı, verilen ceza da suç yerine geçer.

İşte İslâm devlet yönetimini devralan Abbasoğulları da böyle yaptılar: Suçlu olan devlet

adamları yanında, Ümeyye oğullarından kimi yakaladırlarsa, öldürdüler ve bu aileye, yâni Emevilere karşı bir soykırım hareketine giriştiler ki, soykırım hareketlerinin İslâmî hiç bir dayanağı yoktur.

Ebu'l-Fidâ'nın tarihinde(1) geçen şu rivâyet ne kadar korkunç, ne kadar emperyalistçedir! Neredeyse çağdaş Amerika ve İngiliz vahşetini hatırlatıyor:

Abbasoğulları doksan kadar Emevi erkeğini sopalarla dövdükten sonra yere yatırıp, inleyen bu insanlar üzerine deriden yapılmış yemek sofralarını serdiler. Can çekişen bu insanlar üzerinde yemek yerlerken, sofranın altındaki insanlar teker teker can verdiler...

Suçlular yanında suçsuzlar da öldürülüyor; hem de işkence edile edile!

Emevi ailesinden, -bir yolunu bulup kaçabilenler hariç- ne bir erkek, ne de bir kadın bırakıldı. Çocuklarıyla beraber öldürdükleri bu insanları, aç köpeklerle yem yaptılar(2). Ve bütün bunlar, İslâm adına yapıldı maalesef...

Muaviye b. Ebi Sufyan dahil, Emevi sultanlarının çoğunun kabirleri açılarak, vücutlarından kalanlar yakıldı; vücudu bozulmamış olan Hişâm b. Abdulmelik'in cesedi ise çarpmıha çakıldı, daha sonra o da yakıldı...

Kendilerine bu muamele yapılan halife-sultan-

(1) Bk. el-Muhtasar fî ahbârî'l-Beşer, Beyrut, tarihsiz, I,212.

(2) Ay.es. I,213.

ların, İslâm adına ne denli cürümler işleyerek müslümanları sömürdüklerini, Emeviler adlı kitabımızda zikrettik. Ne varki, ölüleri cezalandırmanın hiç bir mânâ ve yararı olmadığı gibi, böylesi hareketler de cahiliye dönemini hatırlatan vahşice eylemlerdir. Ve bu devlet terörünün bir tek gayesi vardı: Halkı korkutmak, onu sindirmek ve Emevî'yi unutturmak...

Bu kabil jenosid'lerden sonra, saltanat ve tahakküm bitse, ve sıradan insanların da sultanlar gibi hak-hukukları olan insanlar oldukları kabul edilse, belki biraz sineye çekilebilir.

Ama görüyoruz ki, Emevi saltanat canavarı yıkılıyor, yerine aynı siyaseti güden bir başka canavar gelip oturuyor. Ve bu saltanat kavgaları altında milyonlarca müslüman sömürülüyor, köleleştiriliyor ve gerekirse öldürülüyor...

Bizim bu tabirlerimizi şüphesiz ağır bulanlar olacaktır. Fakat ne yazık ki saltanatların, krallıkların kuralı budur: İktidarı ayakta tutabilmek için her şey meşru, her zulüm kanunidir.

Seffah'ın bu hareketlerinden, yâni kâfirlerle değil, müslümanlarla uğraşmasından yararlanan Bizans Kralı Konstantin, daha önce müslümanlarca fethedilmiş olan Malatya'yı geri aldı(1).

Tarih kitapları karıştırılacak olursa(2) görülecektir ki, Abbasilerin bu ilk döneminde, -belki istisnâsız- bütün valiler Abbasoğullarından

(1) Ay.es. I,213.

(2) Bk. Ay.yer.

atanmıştır. Layık olsunlar, olmasınlar bu atamalar yapılmış ve Abbasoğulları ailesinin -Endülüs haric- bütün İslâm mülkü üzerindeki hakimiyeti sağlanmıştır.

Abdullah Seffah'ın, iktidarı Kufe'de ele geçirip, müslümanları kendisine biat ettirdikten sonra yapmış olduğu ilk konuşma, konunun açıklığa kavuşması açısından çok önemlidir.

Kendisine Halife olarak biat edildikten sonra, Kufe camisinde müslümanlara cumayı kıldırdı ve hutbesinde şöyle dedi:

“İslâm'ı Kendisi için seçen, onu yücelten, onu şereflendiren ve onu büyüten Allah'a hamdolsun..... Resûlullah(s.a.s) vefat edince, sahabesi onun devletini idâre ettiler. Fakat daha sonra Ümeyye ailesi idâreyi eline geçirdi. Bir müddet için Allah onlara fırsat verdi. Onlarsa, idâreleriyle Allah'ı gazablandırdılar. Allah'da bizim ellerimizle onlardan intikam aldı; ve bizim vasıtamızla, yeryüzünde ezilenleri kurtarmak için, hakkımız olan idâreyi bize geri verdi. Bizimle başladığı gibi, bizimle sonuçlandırdı. Biz Ehl-i Beyt'in Allah'tan başka yardımcısı yoktur. Ey Kufeliler, bizim sevgi kaynağımız ve dostluk yuvamız sizlersiniz. Durumunuzu hiç değiştirmeyiniz. Bizim yanımızda, insanların en üstün olanları sizlersiniz. Bizim için en değerli olanlar da sizlersiniz. Maaşlarınızı yüzde yüz artırdım. Ben, hoş gören Kan Dökücü(Seffâh), darmadağın eden bir öfkeyim!”(1)

(1) Suyutî, Tarihü'l-Hulefâ, el-Kâhire, 1964, s.257.

Bu konuşmada mevzumuzu ilgilendiren üç önemli husus vardır:

1. Abdullah es-Seffah'ın, İslâm Devlet idâresi-ni, kendilerine ait olan mutlak bir hak olarak görmesi,

2. Kendisine ilk desteği veren Kufelilerin en üstün müslümanlar olarak görülmesi, veya gösterilmesi,

3. Ve nihâyet üçüncü husus da, rejimini oturtabilmek için, kendisini **Kan Dökücü ve **Öfke** olarak tanımlayarak halkı tehdid etmesi...**

İşte sömürü düzenlerinin üç ana unsuru da budur: İktidar kayıtsız-şartsız birilerinin olacak; sadece böylesi rejimleri destekleyen insanlara değer verilecek; sadece iktidarı destekliyenler iyi insanlar olacak, “en üstün olanlar muttakilerdir” kanunu yerine, “en üstün olanlar iktidarı gaspetmiş olanları destekliyenlerdir” ilkesi getirilecek, ve nihâyet, rejime karşı koyanın kafası kesilecek!

Böylesi bir istibdâdla dört sene İslâm Devleti-nin başında Halife-Sultanlık sürdüren Abdullah es-Seffâh binlerce müslümanın kanına girerek ismiyle müsemma oldu.

Görüldüğü gibi, bir zulüm rejimi yıkılıyor, yerine yenisi geliyor. Bunun tek sebebi de **saltanat** kanunlarının uygulamaya konulmasından ileri geliyor.

H. 134. senede İslâm Devlet merkezi, Şam'dan el-Enbâr denen şehre taşındı. Çünkü Abbasoğul-

ları kendilerini Şam'da güvence içerisinde görmüyorlardı.

Abdullah es-Seffah'ın buradaki saltanatı uzun sürmedi, ve 136. senede hastalanarak öldü.

I. Mansur Hilafetinin Yerleşmesi

Abdullah Seffâh dört senelik bir hilâfetten sonra ölünce, yerine kardeşi Ebû Ca'fer Mansûr halife oldu(Hicri 136.sene).

Abdullah Seffâh öldüğünde, Mansûr, Hacc için gittiği Mekke'de bulunuyordu. Kendisine veliahd-lık evrakı bırakılmış olan İsa b. Musa, Mansur için halktan biat alarak durumu kendisine bildirdi.

Ebu Muslim Horasani ile beraber Mekke'de bulunan Mansur hemen Kufe'ye hareket etti. Bu arada da Mansur'un amcası Abdullah b. Ali halkı kendisine biat etmeye davet ederek , Nusaybin'de hali-feliğini ilân etti.

Tabii ki devlet idaresi kayıtsız -şartsız bir ailenin hakkı olarak görülür, ve ulu'l-emr'e itaat vacibdir ilkesi sömürülerek bu imtiyazlı aile iktidarına yüzde yüz itaat edilirse, o ailenin her ferdi kendisinde sultanlık hakkı gördüğünden, saltanatı kapmak ister! Neticede de güçlü olan iktidara ge-

çer ve müslümanlar da bu saltanat savaşlarında can verirler binlerce, yüzbinlerce...

Nitekim, amcasının bu hareketini duyan Mansur, Ebu Muslim Horasanî'nin komutasında hazırladığı bir orduyu, Nusaybin üzerine gönderdi. Uzun süren çarpışmalardan sonra, Mansur'un amcası yenildi ve Ebu Muslim galib geldi. Mansur ve amcasının keyifleri(saltanatları demiyoruz) için de binlerce müslüman yok yere canından oldu, yâ da müslüman kardeşinin katili oldu(1).

Böylece; saltanatın başlamasından itibaren, büyük ölçüde müslüman askerinin yönü cihad'dan çevrilmiş, saltanat ihtiraslarının emrine verilmiştir.

Bu şekilde iktidarını yerleştiren Mansur, Mısır ve Şam valiliklerini kabul etmeyen Ebu Muslim'i de güçlü bir rakip ve de tehlikeli gördüğünden, onu Medâin'e davet ederek, bir suikastla öldürttü(2).

Muhtemelen, Mansur, Ebu Muslim'i öldürttükten sonra çıkabilecek bir ayaklanmayı düşündü ki, yapmış olduğu bir konuşmada, onu öldürtmenin gerekçelerini açıkladı. Bu gerekçelerde, Ebu Muslim'in daha önce kendisine biat ettiğini, sonra da bu biatını terk ettiği için öldürüldüğünü ilân etti. Nitekim Ebu Muslim'in öldürülme haberi Horasan'a ulaşınca, onun taraftarları olan **Hurremiye** Mansur'a karşı ayaklana-

(1) Mes'udi, Murûc, III,302.

(2) Bk.Mes'ûdi, Murûc, III,303-304; el-Muhtasar fî ahbârî'l-beşer, I,214.

rak harekete geçti. Daha sonra sapık bir fırka haline gelen el-Muslimiyye, Ebu Muslim'in ölmediğini, onun bir gün geri dönerek yeryüzünü adaletle dolduracağını ileri sürdüler. Muslimiyye taifesi, bununla yetinmeyerek Mansur üzerine yürüdü. Fakat ordusu, Mansur'un ordusuna dayanamadı ve yenildi. Ve bu arada da yüz bine yakın müslüman yok yere canından oldu(1).

Artık insanlara; İslâm'a karşı takındıkları tavırlara göre değil, Sultanlara karşı olan tutumlarına göre değer veriliyor, ya da verilmiyor...

Oysa ki Ebu Muslim Horasani, -tarihçilerin yazdıkları doğruysa(2)-, Mansur'un saltanatının yerleşmesi için 600.000 bin insanı mahkum ederek öldürtmüştü. Tabii ki öldürülen bu zavallı insanlar müslümandılar...

İşte, yerli emperyalizm dediğimiz saltanatın meyvaları bunlar... Ama biz bunları söylerken, hâlâ bazı hocalar çıkıp, saltanatın bânisi olan Yezid b. Muaviye'nin takvasını anlatıyorlar maslahat-ı İslâmiyye (!) adına...

Ve bu saltanatı sahiplenme geleneği, bugünün ürünü değil, bazı selef ülemasından tevarüs ettiğimiz çok yaşlı bir hastalıktır maalesef...

Halife Mansur'un vasıflarını saymakla bitiremeyen İmâm Suyutî bile, bakın neler söylüyor onun

(1) Ayrıntılar için bk. Mes'udi, Muruc, III,305-306.

(2) Ay.es. I,215. ۞

hakkında:

"Mansur, heybetinde, cesaretinde, azminde, isabetli görüşlerinde ve gücünde Abbasoğullarının en ileri geleniydi. Mal biriktirir, lehviyât ve oyunları terkederdi. Aklı mükemmel, ilim ve edebe iştirakta çok iyi ve fakihti. Saltanatını oturtmak için çok insan öldürdü..."(1)

Halife Mansur'un iyi hasletlerine bir şey demiyoruz. Fakat, "saltanatını oturtmak için" binlerce müslümanı öldürmesini nasıl izâh edeceğiz? Tabii ki, ülemânın bazıları buna siyâseten katl, deyip içinden çıkacaklardır. Zaten bizleri bugünkü çarpık din anlayışlarına getiren âmil, selef ülemâsından bazılarının bu te'vilci görüşleri değil midir? Geçmişimizin bu tavizkâr hareketlerini okudukça, bugünkü alimlerin(!) neden şuna-buna yaranmak için İslâmî düşüncüyü zir u zeber ettiklerini daha iyi anlıyor, daha sağlıklı tahlil edebiliyoruz.

Şöyle veya böyle, saltanatla beraber başlamış olan yerli emperyalizm, saltanatın devamı için sömürmüş durmuştur müslümanları...

2. Alimler Dövülüyor

Sultanların en çok tahammül edemedikleri insanlar, gerçekleri bilip halka anlatan hocalardır. Çünkü böylesi hocalar, saltanat aleyhinde fiili bir aksiyona giremezlerse de, saltanatları, Şeriat'a

(1) Tarihu'l-Hulefâ, el-Kâhire, 1964, s.259.

uygundur deyip onaylamazlar da! Çünkü bu hocalar, işgalci sultanların saltanatlarını meşru göstermek için te'villere kaçıp, fetvalar vermezler. Çünkü bunlar, her türlü dünyevi tehlikeyi göze alarak gerçek dini anlatmaya çalışırlar müslümanlara... Sömürü iktidarlarından pâyeler almak için, ketmetmezler Allah'ın dinini... Çünkü onlar, "Küçük bir menfaat karşılığında, Allah'ın Kur'an'la indirdiği ahkâmı gizliyenler(yâni makam ve mevkilerini, paralarını, dünyevi çıkarlarını düşünerek Allah'ın emrettiklerini söylemeyenler, susanlar) (var ya); onlar midelerinde ateşten başka bir şey yemiş olmazlar. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz,(onların günahlarını affedip) temize de çıkarmaz. En elim azab da onlar içindir"(1) şeklindeki ilâhî buyruğun ne anlama geldiğinin şuurunda olan kimselerdir.

İşte bu hocalardan birisi de, saltanatlara boyun eğmiyen büyük müctehid Ebu Hanife'dir.

Halife Mansur, ilim ve nüfuzunu takdir ettiği Ebu Hanife'yi, saltanata bakış açısından nötürleştirmek ve de icraatlarının meşru(!)luğunu ona onaylatmak için Devlet'in Kadısı yapmak istedi.

Devletin Kadısı, ilim ve makam itibariyle, Devletin din konusundaki en büyük yetkilisiydi. Devlet hiyerarşisinde de Sultan'dan sonra geliyordu. Başka bir deyişle, Devletin bütün bakanlarından önde geliyordu.

Ebu Hanife, kendisine yapılan bu teklifi kabul

(1) Kur'an-ı Kerim, Bakara sûresi.174.

etmedi. Çünkü o, Mansur'un kötü icraatlarına , siyasetine, fetvalar vererek alet olmak istemiyordu. Çünkü o, böyleleri tefessüh etmiş bir devlet yönetim tarzını, yâni rejimini onaylamıyordu Kaynaklar(1) Halife Mansur'un, bu yüzden Ebu Hanife'ye otuz kırbaç cezası bile verdiğini, hatta daha sonra pişman olarak ona otuz bin dirhem vermek istediğini, fakat İmam A'zam'ın bunu kabul etmediğini zikrederler.

Ebu Hanife'nin bu tavrına karşı, Mansur onu hapse attı. Fakat Halife Mansur'un, Ebu Hanife'yi hapse atmasının esas sebebi, onun bu tavrından ziyade, Mansur'a karşı hurûc etmiş olan Hz Ali'nin torunlarını gizliden gizliye desteklemesiydi (2).

Gerçekten de, hicri 145. senede, Hz. Ali'nin torunlarından Muhammed b. Abdillâh Medine'de huruc etti ve bir çok bölgede de kendisine biat edildi. Bunun üzerine Mansur, Medine üzerine bir ordu göndererek Muhammed b. Abdillâh'ı öldürttü. Muhammed'in kardeşi İbrahim ise Basra'da ayaklanmıştı(3). Muhammed'den sonra, Mansur, İbrahim'i ve, onların çocuklarını da öldürttü. Bu arada oluşan İdrisiyye ve Zeydiyye üzerine de kuvvetler göndererek onları da bertaraf etti.

İşte Mansur'un, Ebu Hanife'yi hapsedmesinin esas sebebi gördüğümüz gibi siyasidir. Yâni onun, ayaklanmış olan Hz. Ali torunlarını desteklemesi...

(1) Bk, Diyarbekri, Tarihu'l-Hamis, Beyrut, tarihsiz, II,326.

(2) Bk. Diyarbekri, Tarihu'l-Hamis, II,327.

(3) Mes'udi, Murûc, III,306-307.

Hocaları, sadece camilerde namaz kıldırma memuru, yâ da cenaze yıkayan ğâsil olarak görüp onları siyasetin dışında görmek; başka bir deyişle hocaları sosyal, yâ da siyasal hiç bir faaliyet içerisinde görmek istemeyen zihniyet de, kılıf değiştirmiş bir saltanat oyunundan başka bir şey değildir. Çünkü gerçekleri bilenler hocalardır; onları camiye, veya ğasilhânelere hapsettiniz mi, işiniz tıkrında. Hiç kimse düzeniniz için tehlikeli olmaz. İşte bunun içindir ki bar bar bağırtıyorlar: Sakın camilere siyaseti sokmayın!

Ebu Hanife, zindana atılmayı, kamçılanmayı; Devlet'e **pasif bir din adamı** olmaya tercih ederek, en büyük dersi verdi kendinden sonra gelecek olan hocalara!...

O; kendisinden sonra gelecek olan hocalara demek istedi ki:

"Ey benim mezhebimi takibettiklerini söyleyen hocalar, sizler gerçekten Ebu Hanife'nin mezhebi üzerinde iseniz, onun gibi davranın, ve sadece Allah'ın rızası doğrultusunda fetva verin! Şu veya bu politikacının oyuncakları olmayın! Onların sömürü rejimlerini, kendi fetvalarınızla meşrulaştırıp, dinden uzaklaşmayın! İki günlük dünyevi makam ve maaşlar için ilâhî gerçekleri gizlemeyin ve her şeye bir te'vil getirerek dinin aslını bozmayın!..".

Ebu Hanife, gerçek bir İslâm alimine yakışır bu kıyamını yaptı, ve davasını, mücadelesini hayatiyle noktaladı. Ebu Hanife, **kıyamından** dolayı

atıldığı hapisanede, hicri 150. senede vefat etti. Bazı rivayetlere göre de Mansur, onu bulunduğu hapisanede zehirleterek öldürttü(1).

Bütün davalar, o davaların fedâileriyle kâimdirler. İşte Ebu Hanife, bunun en güzel örneklerinden birini gösterdi müslümanlara. Ne yazık ki müslümanlar, onun ictihadını unutup, siyaseti gözardı ettiler ve hayatlarını, sultanları alkışlamakla geçirdiler: **Padişahım çok yaşa! Padişahım çok yaşa!..** Veya günümüzde olduğu gibi: **Müslümanlar siyaset yapmasın! Bizi kim, nasıl ve hangi rejimle isterse'yönetsin; bize düşen itaat etmektir! zihniyetinin öncüleri, müslümanları kul ettiler Batı uşaklarına!**

Ve böylece müslümanlar, asırlar boyu bu alkışlarıyla kul oldukları sultanlar tarafından sömürüldüler, sömürüldüler...

Bir ülke ki, alimleri hapsedilir, yâ da sultanların siyasetini onaylamadıkları için katledilirler; işte o ülke, gerçeklerden korkan bir sömürü ülkesine dönüşmüştür artık! İsterse Devletin başında bir halife bulunsun! Şahsiyetlerinden arındırılmış insanlar artık itaat eder dururlar başlarındaki tağutlara. Ve rejimle özdeşleşmiş olan çağdaş hocalar, rejimin bekası için, ilkelerin devamı için, **aman ulu'emr'e itaat edin** deyip, cami kürsülerini düzenlerine âlet eder dururlar. Yeter ki işgal ettikleri makamlar berdevam olsun! **Hanefilik** bu mudur yoksa?

(1)Diyarbakri, Hamis, II,327.

3. Gerçek Alimler Boyun Eğmiyor

Tıpkı İmam Azam gibi, devlet başkanlarına boyun eğmiyen, Şeriat'ın çizgisinden ayrılmayan alimlerden bir tanesi de Ferec b. Fudala idi.

Ferec b. Fudala bir gün Altın Sarayı'na gitmişti. Orada bulunduğu sırada Halife Mansur içeriye girdi. Sarayda bulunan her kes, Halife'ye hürmeten ayağa kalkmasına rağmen, Ferec kalkmadı. Onun bu davranışına sinirlenen Mansur, hiddetle neden ayağa kalkmadığını sordu. Ferec şu cevabı verdi:

“Ben Allah'ın, senin için ayağa kalktığım takdirde beni; bu hareketime rıza gösterdiğin için de seni cezalandıracağından korktuğum için ayağa kalkmadım. Çünkü Resûlullah(s.a.s), insanlar için ayağa kalkılmasından hoşlanmazdı!”. Ferec'in bu sözü üzerine Mansur ağladı; sonra da hocaya ihtiram ve ikramlarda bulundu (1).

Ah ki âh! Hocalar bu şekilde şahsiyet sahibi olmayı bir becerseler, dünyanın şekli değişir. Fakat nerede o günler? Dünya insanların öldüre öldüre bitirmeye çalışan **insan kenesi Amerika'yı** eleştiriyoruz diye, müslüman alim(!)leri gıcık ediyor, Amerika'nın yanında yer alıyor! Böylesi tutumlarla hiç varılır mı doruğa?

4. Kıyafetlere Müdâhale

İslâm devletleri tarihinde, insanların kılık kıyafetlerine ilk defa müdahâle eden, muhtemelen

(1)İbn Kesir, Bidaye, X,171.

Abbasi Sultan-Halifesi Mansurdur. Nitekim o, hicri 153. senede, yâni Ebu Hanife'nin ölümünden üç sene sonra, müslümanları kalansuva denen şapkaları giymeye zorladı: Müslümanların o zamana kadar taktıkları sarıklar kaldırılacak, yerine, daha ziyâde Bizanslıların kullandıkları kalansuva giyelecektir(1).

Tabii ki, itiraz yetenekleri ellerinden alınmış müslümanlar, kelleleri şapka için gitmesin diye kerhen de olsa itaat ediyorlardı ...

Yeni ithal edilmiş olan bu şapkalarla tuhaflaşan müslümanlar sadece alay edebiliyorlardı birbirleriyle:

Kalansuvalarını takan müslümanlar, fotörlerini(2) giymiş yahudilere benzediler(3).

İnsanların kıyafetlerine müdâhale etmek; onları değiştirmek, kendilerinden başkasına benzetme gayretinden başka bir şey değildir. Onun içindir ki, gerek o dönemde, gerekse çağımızda müslümanlar başkalarına benzememek için, büyük bir reaksiyon gösterdiler şapka giyme kanununa karşı. Velew ki bu reaksiyon dille olsun, ve de kellelerine malolsun. Onlar, şeklen de olsa gayrimüslimlere benzemek istemiyorlardı. Çünkü Resûlullah(s.a.s) şöyle buyuruyor:

"Kim bir kavme benzemek istese o ondandır!".

(1) Bazan kendi kendime diyorum ki: Batılaşma hastalığının ilk mikrobunu, sanki Mansur bu hareketiyle getirdi?

(2) Bilindiği gibi, fotör yahudilerin milli şapkalarıdır!

(3) Ayrıntılar için bk. Suyutî, Tarihu'l-Hulefâ, s.262.!

Yok yere bir çok müslümanın ezilmesine sebebiyet veren **kalansuva giyme mecburiyeti** daha sonraki dönemlerde kaldırılmıştır.

5. Menfi Basına Büyük Tavizler

Başka araştırmalarımızda da(1) belirtmeye çalıştığımız gibi, o dönemlerde, kamuoyu'nu oluşturup, bir nevi **basın** görevi yapanlar şairlerdi. Ve her dönemde olduğu gibi, iktidarlar basından çekindikleri için yâ onu parayla susturmuşlar, yâ da baskıyla sindirme politikası gütmüşlerdir. Fakat her iki durumda da iş bazen o derecede ileri götürülmüştür ki, insanların rencide olmaları bir yana, dinin aslı da zarar görmüştür bu 'şairlere karşı takınılan siyaset' yüzünden...

Halife Mansur'un, şair İbn Hermete'ye karşı takındığı tavır bunun en acıklı ve düşündürücü örneklerinden biridir.

İbn Hermete, şaraba fazlaca mübtelâ bir şairdi. Aynı zamanda, şiirleriyle, yâni **gazetesiyle** Mansur'u övüp göklere çıkardığı için, Mansur'un iltifatına mazhar oluyor, ondan çeşitli hediyeler alıyordu.

Bu şekilde şımartılmış olan İbn Hermete, kendisine yapılan bu iyilikleri yeterli bulmuyor ve Mansur'a şu teklifte bulunabiliyordu:

(1) Bk. İslâmî Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad adlı kitabımız, s.42, 50.

"Şehirdeki vali'ne bir haber gönder de, beni sarhoş bulunca hadd uygulamasın!..." Mansur, "Allah'ın kanunlarından hiç birini ilgâ edemem" dedi. İbn Hermete üsteleyince, -Ebu Hanife'ye bu toleransı tanımayan- Mansur, meddahı olan sarhoşu kıramadı ve valisine şu emri yazdı:

"Kim sana İbn Hermete'yi sarhoş olarak getirirse, getirene yüz; İbn Hermete'ye de seksen sopa at!".

Halife-Sultan tarafından bu kadar müeyyed olan sarhoş, Devletin en büyük makamından gördüğü bu muameleden sonra, valinin hangi polisini, hangi jandarmasını adam yerine koyar ki? Terörist, bizzat Devlet'in başı olursa, emrindeki polisler nasıl mücâdele etsin terörle?

Nitekim sarhoş İbn Hermete, Devletin polisiyle karşılaşınca şu şekilde alay ediyordu onunla, onun Devleti'yle, onun Devlet Başkanıyla, ve nihâyet onun diniyle:

"Kim yüzü seksene satın alır?"(1)

İşte, Devletin adalet rejimini yıkıp, yerine sömürü rejimini yerleştiren zihniyet budur.

Valilerin bile sarhoşlara bir şey diyemedikleri bu topraklarda, İmâm Ebu Hanife'ler, İmâm Malik'ler, Ahmed b. Hanbel'ler zindanlarda çürütülmüşlerdir. Böylesi bir devlet İslâm Devleti, sultan meşru sultandır; öyle mi? **İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raci'ûn!...**

(1) Ayrıntılar için bk. Suyuti, Tarihu'l-Hulefâ, s.267-268.

Bugün dahi biz müslümanları sömüren, kul-
laştıran, kendilerinde şahsiyet diye bir şey bırak-
mayan zihniyet bu değil midir? Gazete ve dergiler,
diledikleri kadar fuhuş sergilesinler neşriyat-
larında; sinemalar, en iğrenç seks filimlerini oy-
natsınlar perdelerinde; tiyatrocular diledikleri ka-
dar din'e hakaret etsinler sahnelerinde; zarar yok!
Yeter ki, benim ve köşkümlün aleyhinde çalışmayın!
Benim iktidarım devam etsin de , din, ahlâk beni il-
gilendirmesin. Bırakınız yapsınlar, bırakınız etsin-
ler! Yaşasın rejimimiz, varolsun devletimiz, kahrol-
sun bizi eleştirenler!!!

Fuhuş ve dinsizliği yaymayı kendilerine mes-
lek edinmiş olan artistlere sahip çıkıp, Allah'ın di-
nini yaymaya çalışan ülemâ'yı ise hafife alan bir
zihniyet, dilediği kadar Hacc'a gitsin, dilediği kadar
"Yüce dinimiz" desin, kendini kandırmaktan öteye
gidemez. Ne varki müslümanlar da böylesi zihni-
yetlere kul oldukları müddetçe, ne onlara İslâm ge-
lir, ne de kendileri ezilmişlikten kurtulurlar!

6. Yabancı Dillerden Arapça'ya Tercümeler

İlk defa Halife Mansur zamanında, ve onun
emriyle Süryanice'den, Yunanca'dan, ve Fars-
ça'dan Arapça'ya tercümeler yapılmıştır(1).

Şüphesiz yabancı kültürleri öğrenmek, bu
kültürlerin faydalı olan yönlerinden yararlanmak

(1) Suyuti, Tarihu'l-Hulefa, s.269.

için tercümelerin yapılması lâzımdır. Yalnız bu yapılırken, neyin tercüme edilmeye layık olup-olmadığını çok iyi bilmek gerekiyor. Rastgele yapılan tercümeler, -hele mütercimler de bu işin amatörleri iseler-, bir topluma yarar yerine zarar getirir.

Bu düşünceyle diyoruz ki, Abbasiler döneminde başlamış olan bu tercüme faaliyetlerinin, faydasından ziyâde zararları olmuştur. İslâm bilginleri(filozofları) yüzyıllarca "akl-ı evvel" nedir, "akl-ı sâni " nedir gibi boş, ve hiç kimseye yarar sağlama-yacak olan felsefi problemlerle vakitlerini öldürmüşlerdir.

Felsefecilerin en büyük problemleri olan "Allah'ın varlığı" konusu, Peygamberler vasıtasıyla gelen vahiy'le çözülmüştür. Müslümanın ilâhı, Peygamberlerin öğrettiği Allah'tır; felsefecilerin bir türlü tanımlayamadıkları tanrılar değil!

İşte, daha önceleri müslümanlarda olmayan 'felsefe hastalığı', Abbasilerin bir hediyesi olarak, müslümanlar arasına girmiştir.

Bu görüşümüze karşı çıkacak olan felsefese-verler, İslâm'ın şu görüşünü; daha doğrusu kanununun nazar-ı dikkate almadırlar: Allah, felsefecilerin tanımladıkları bir tanrı kavramına olan kulluğu değil, Kendisinin, peygamberleri vasıtasıyla göndermiş olduğu, ve bir bakıma insanların uymaları gereken bir kulluk programı olan ilâhî Kitap, yâni Kur'an'ın vasıflandırdığı bir kulluk istiyor. Başka bir deyişle, "Efendim ben yüce bir varlığın ol-

duğuna inanıyorum; bu yüce varlık bir güç olabileceği gibi, bir tanrı da olabilir" şeklindeki indi-felsefî inanca bağlı olan bir dini, Allah kabul etmiyor: "Tek doğru din, yâni inanç sistemi İslâm'dır"(1) diyor Kur'an...

Bu tercümeler akımına kendilerini kaptıran İslâm bilginleri, maalesef bazen çıkmazlara girmişler; Peygamberlerin bildirdiği Allah inancı ile, feylesofların tanrı inançları arasında bocalayıp durmuşlardır.

Felsefe hastahğı, İslâmî-ilmî mahfilleri iyice sarınca, şu sakat görüş ortaya çıktı: Felsefe bilmeyen, İslâm'ı bilemez!... Oysa ki bu görüşün sahipleri -bugün de böyle düşünüyor felsefeciler-, İslâm'ı en iyi bilen Hz. Muhammed(s.a.s)'in felsefe bilmediğini, sahabesinden hiç birisini de, "İslâm'ı öğrenmek için felsefe öğren" diye teşvik etmediğini çok iyi bilirler... O halde bunlar, peygamberlerden de öteye gidip, gerçek İslâm'ı öğrenmek istiyorlar(!)... Ve bu şekilde, Nebvî öğretilen sapan bu zavallılar, İslâm'ı öğrenemediklerdi gibi, Aristo'nun tanrısı'yla, Sartr'ın tanrısızlığı arasında kaybolup giderler.

Ne yazık ki bu akım, kimi müslüman alimlerine kompleks de getirmiştir. Çift yönlü olan bu kompleks, yâ "ben felsefe biliyorum" gibi tekebbür kompleksi, yâ da felsefe bilmemenin verdiği eziklik kompleksi...

Abbasilerin ilk dönemlerinde İslâm , devlet ola-

(1) Kur'an-ı Kerim, Al-i İmrân sûresi,19.

rak güçlü olduğundan, bu akımın zararları fazla etkili olmuyordu. Fakat daha sonra, ve özellikle 19. yüzyılla başlayan **Batılılaşma** hastalığında felsefenin büyük tesirleri olmuştur.

Halife Mansur'un bu tercüme faaliyetleri, öz kültüre yabancılaşmayı intac etti. Sömürülebilme şartlarının belki ilki de, toplumların öz kültürlerine karşı yabancılaştırılmalarıdır ki, muhtemelen Mansur bu hususu bilmeden, **yabancılaşma** kapısını aralamıştır.

7.İktidarlar Sultanlarıdır

Bir toplum, saltanatla, yâni despotizmle idâre edilmeye başlayıp,üzerinden bir müddet geçince, iktidarı gaspetmiş olan sultanlar, yâ da krallar, yahut dikta rejimleri, **iktidar makamını** babalarının mülkü gibi hak ve miras olarak görmeye başlarlar. Böyle olunca da, bu **müteğallibe** aile veya sınıf veya belli bir adamın,yâni diktatörün ilkerini yasallaştıran askeriyye, kendilerinden başkasının iktidara gelmesine değil müsaade etmek, gelmelerini düşünmelerine bile fırsat vermezler!

Sultan Mansur, bu saltanat kanununu, bazı ilâvelerle çok veciz(!) bir şekilde formülleştirmiştir:

"Sultanlar üç şey(1) dışında her şeye tahammül

(1) Mansur'a göre bu üçtür. Başkalarına göre ise yüz üçtür, yâ da bin üç...

ederler:

1. Sırrın açıklanması,
2. Harem'e, yâni eve tecavüz,
3. **Ve iktidarı alma düşüncesi(1)**

İşte bu son cümle, saltanatların anahtarıdır. Hiç kimse oraya göz koyamaz. İnsanları yönetme hakkı sadece onlara verilmiştir. Sarhoş da olsalar, çocuk da olsalar; ailelerinden bir tek fert dahi varsa, ondan başka hiç kimse iktidara gelmeyi düşünemez.

Böylesi bir sorumsuzluk, yâni devleti kendi malı gibi görüp, dilediği şekilde tasarruf edebilme düşüncesi, reaya olan vatandaş kısmını ezer de ezer, sömürür de sömürür.

8. Bağdad kuruluyor

Hulefay-ı Raşidin dediğimiz Örnek halifeler döneminden sonra İslâm Devlet yönetimini ellerine geçiren üç aileden, yâni Emevi, Abbasi ve Osmanlı'dan her birisi bir başka devlet merkezi edindi.

Muaviye , daha önce İslâm Devletinin merkezi durumunda olan Medine'nin başkent olmasına son vermiş, ve devletin merkezini Dımeşk , yâni Şam olarak ittihaz etmiştir. Emevi saltanatı boyunca da Şam, devletin merkezi olmaya devam etti.

(1)Suyuti, a.g.e. s.268.

Abbasilerin ikinci halifesi olan Mansur ise, muhtemelen Şam bölgesini -Emevilerden dolayı- kendisi için tehlikeli gördüğünden, hicri 140. senede Dicle üzerinde yeni bir şehir inşasını başlattı.

Bir rivayete göre Bağdad şehri kurulmazdan önce, bir gün Halife Mansur Dicle kenarına kadar gitmiş, ve orada yaşamakta olan bir Hristiyan rahibinden arsasını satın alarak(yâni gaspederek değil) orada bir şehir yapma kararı vermiştir ki bu şehir Bağdad'tır(1).

Burada dikkatimizi çeken olay, Mansur'un Bağdad'ı kurma kararından ziyâde, onun Hristiyan rahibinden arsasını gaspetmeyip, satın almasıdır. Nitekim Mansur, oraların hakimiydi ve Hristiyan rahip onun önünde hiç bir şey konuşacak konumda değildi. Zaten İslâm tarihi boyunca bu böyle olmuş: Kendi müslüman reayalarına bile zulmeden bazı Sultanlar, gayrimüslimlerin haklarına riayet etmişler, ve onlara zulmetmemişlerdir. Onlara böyle davranmak, bir korkunun eseri değil, mesuliyet endişesinden kaynaklanıyordu. Gerçi daha sonraki dönemlerde, bilhassa Tanzimat olayından sonra bunun dozu kaçırılmış, gayrimüslimlere, İslâm hukukunun tanıdığından fazla haklar verilmiş, ve özellikle zamanımızda, bununla ters orantılı olarak da müslümanların hakları kısıtlanmıştır.

Bağdad şehrinin ilk zaruri binaları 149. senede bitti ve Mansur, adı Bağdad , yâ da Bağdadi'nin deyiimiyle **Medinetu's-Selâm** olan bu kenti, Devleti-

(1) Diyarbekri, Hamîs, II,325.

nin merkezi yaptı(1) Abbasi Devletinin yıkılmasına kadar da Bağdad bu vasfını devam ettirdi(2)Bağdad'a, kurucusundan dolayı, Medinetu'l-Mansur da denilmiştir(3) O zaman dört ana kapısı bulunan şehir, bu hâlini hicri 332 senesine kadar devam ettirmiştir(4).

9. Dalkavuklar revaçta

Sultanların en belirgin vasıflarından birisi, yanlarında tükenmeyen altın ve gümüş keselerinin olması, ve bu keseleri, dilediklerine, diledikleri kadar dağıtmalarıdır. Kim güzel yardakçılık yaparsa, Ulu'l-Emr(!)'e uşak olursa , hatta karılarının emrine girerse, onlar güzel nasipleniyorlar bu keselerden...Şair Ebu Dulame'nin bir kızı dünyaya gelir. Bu şairin, Halife Mansur'la çok sıkı bir samimiyeti olacak ki, ertesi gün ona giderek şu şekilde övmeye başlar Abbasoğullarını:

"Şayet güneş üzerine bir kavmin şerefi konabilseydi,

Denilecekti ki ey Abbasoğulları o makam sizindir...

Güneş ışınlarıyla yücelin göklere,

Çünkü insanların en yüceleri sizlersiniz!(5)

(1) Suyuti, a.g.e. s.262.

(2) Osmanlılarda ise bilindiği gibi hilafet merkezi İstanbul oldu.

(3) Mes'ûdi, Murûcu'z-Zehab, Mısır,1964, III,299.

(4) Ay.es. ay.yer.

(5) Suyuti, a.g.e. s.266.

Abbasileri göklerin en yüce mahlukları yapan bu şiirin bedeli ne oldu? Bir çıkan dolusu para! Peki Mansur, dalkavuklara dağıttığı bu parayı nereden getiriyordu? Sömürü çarklarından!...

Mamafih Devlet'in parası çoktu: Sınır boy-
larında cihâd eden askerler ganimet gönderiyor;
cihâd'da olmayanlar da zekât veriyorlardı Devletle-
rine...

Dalkavuk insanlara bu şekilde para dağıtan
Mansur, diğer taraftan da kendi saltanatı, yâni re-
jimi için tehlikeli gördüğü insanları da zindana atı-
yordu. Mansur, büyük muhaddis ve müctehid
Sufyânu's-Sevrî'yi de kendisi için tehlikeli
gördüğünden , onu Mekke'de hapsettirdi. O sene,
yâni hicri 158. senede Mansur Mekke'ye gitmek için
yola çıktığında, müslümanlar, onun Sufyânu's-
Sevrî'yi öldürteceğini sandılar. Bereket ki Sultan
Mekke'ye ulaşamadan yolda öldü(1).

(1) Suyuti, a.g.e. s.262.

Mesuliyetini müdrük olandan zarar gelmez!

Mansur'un ölümünden sonra, yerine veliahd olan oğlu el-Mehdi geçti.

Babası Mansur'a nazaran çok daha müsbet yönleri olan el-Mehdi, Bağdad'da yapmış olduğu ilk konuşmada, şu şekilde açıklıyordu düşüncelerini:

" Emiru'l-Mu'minin(yâni Mansur) bir kuldu ve öldü. Kendisine emredildi, o da itaat etti. (Sonra ağlayarak devam etti:) Resûlullah(s.a.s) sevdiklerinden ayrıldığında ağlardı. Ben bir büyüğümü kaybettim ve üzerime büyük bir yük giydirildi. Ben Allah'ın huzurunda **Emiru'l-Mu'minin** (müslümanların lideri) olarak hesap vereceğim. Onun için müslümanların halifesi olurken O'ndan yardım diliyorum. Ey müslümanlar, bize itaat konusunda, yüzümüze karşı nasıl davranıyorsanız, gıyabımızda da öyle olun ki, biz de iyiliğiniz için gayret edelim. Aranızda adaleti yayanlara, siz de itaat kanadınızı gerin. Vallahi ömrümü sizin için tüketeceğim..."(1).

(1) Suyuti, a.g.e. s.272.

Babası Mansur'a nazaran daha mülâyim, i'tikada önem veren el-Mehdi, halkla içiçe olduğundan, reaya tarafından seviliyordu.

Ava gitmeyi çok sevdiğinden, onun av esnasındaki maceralarını tarihçiler(1) uzun uzun anlatırlar.

Alimin Şahsiyeti

Halife Mehdi, avı sevdiği gibi, ülema ile sohbeti de severdi. Onun saltanatını tehlikeye koymadıkları müddetçe, her türlü tenkidlerine de göz yumardı. Tarihçimiz Mes'udi'de (2) şöyle bir rivayet anlatılır:

Bir gün Sufyanu's-Sevri, Halife el-Mehdi'nin huzuruna normal selamla girdi. Yâni el-Mehdi'yi bir sultan olarak selamlamadı, onu diğer müslümanlardan ayırarak ona özel bir selam vermedi. Onun bu hareketini Halife'ye karşı edepsizlik olarak telakki eden bir yordakçı, Halifenin daha çok gözüne girebilmek için Sufyan'a vurmak istedi. Fakat Halife bu yollu bir işaret vermeyince, zavallı dalkavuk bu nimetten mahrum kaldı. el-Mehdi, Sufyan'a şöyle dedi: Durmadan bizden kaçırıyorsun. Seni yakalamaya muktedir değil miyiz sanıyorsun? Bizim senin hakkında hüküm vermemizden korkmuyor musun? Sufyan şu cevabı verdi: Sen benim

(1) Bk. Mes'udi, Murûc, III, 320-321.

(2) Murûc, III, 332

hakkında hüküm verirken, senin hakkında da her şeye Kadir olup hak ile batılı birbirinden ayıran bir Hakim hüküm verecektir. Bunu fırsat bulan dalkavuk er'Rebi, atılarak şöyle dedi: Yâ Emir'el-Mu'minin , bu cahilin senin yanında böyle konuşmaya hakkı var mı? Müsaade ver de boynunu vurayım! el-Mehdi şu cevabı verdi: Sus! Sana ne oluyor? Bu ve bunun gibileri isterler ki onları öldürelim, ve onların saadetlerinden dolayı biz meşakkat çekelim. Onu derhal Kufe Kadıhı'na tayin edin!

Tayin emri yazılarak kendisine verildi. Sufyanu's-Sevri, o büyük şahsiyet, kendisine verilen tayin emrini alarak dışarı çıktı. Sonra da bu kâğıdı Dicle sularına atarak ortadan kayboldu. Her tarafta aranmasına rağmen bir daha bulunamadı.

İşte böyle bir ilim şahsiyeti sergiliyordu Sufyan es'Sevri!... O böyle davranırken, bir iki pâyeye alabilmek için el-Mehdi'ye dalkavukluk eden, yağcılık yapan alim(!) er'Rebi'in hâli ne kadar düşündürücü? Fakat ne yazık ki hemen bütün tarih boyunca, Devlet adamlarının etrafını, şahsiyetli alimler değil, bu kabil dalkavuk alim(!)ler almıştır. Esefle söylüyoruz ki, bugün de durum aynıdır; belki daha da bozuktur! Ve çözemediğimiz esrarlı soru: Devlet Başkanları neden böyle adamları etraflarında tutuyorlar? Yoksa onların rejimlerini mi meşrulaştırıyorlar? Başka türlü açıklık getiremiyoruz. Yalnız şunu diyoruz ki; dalkavuklar, Devlet Başkanı olan Hz.Muhammed (s.a.s)'in yanında, onun örnek halifeleri Ömer'in yanında, Ali'nin yanında, Ömer b. Abdulaziz'in yanında asla barı-

namamışlardır! Mikrop nasıl kirli çevrelerde barınak bulabiliyorsa, dalkavuk da saltanatların yanında, diktatörlerin yanında, sınıf hakimiyetlerinin yanında ortam bulabiliyor!

Dinsizlik Cereyanına Karşı Mücadele

Dinsizlik cereyanına karşı ilk defa İslâm'ın müdafaasını içeren kitapları yazdıran da el-Mehdi b. Mansur'dur.

Çeşitli fırkaların ortalığı kasıp kavurduğu bu dönemde, İslâm aleyhinde gerek sözlü gerek yazılı neşriyat yapan dinsizler de ortaya çıkmıştır. İşte bu zararlı akıma karşı el-Mehdi ilmi kitaplar yazdırarak karşı koymak istemiştir.

Günümüzde ise durum biraz daha farklıdır: Dinsizler, zaten dinsizliklerinin gereği olarak İslâm aleyhinde, bütün imkânlarıyla çalışıyorlar. Bizim tahammül edemediğimiz -hoş tahammül edemiyoruz da bir şey mi yapıyoruz? Orası ayrı bir konu-, din adına dinsizlik üretilmesidir! Bugün sureta insanlara dinlerini öğretecek hocaları yetiştiren kurumlarda İslâm hafife alınıyor, Sünnet inkâr ediliyor, Kur'an ayetleri tahrif ediliyor da bir Allah' kulu çıkıp onlara "Ne yapıyorsunuz?" diye soramıyor. Neden? Çünkü rejim öyle istiyor, ve de bu hoca(!)lar rejimin hocalarıdır!

Saltanat Kanunu Değişmiyor

Bütün güzel hasletlerine rağmen, el-Mehdi de

saltanat kanununu ıęniyemedi ve hicri 159. sene-
de oğulları el-Hâdi ile Harun Reşid'i veliahd tayin
etti.

Cihad'a büyük bir önem veren el-Mehdi za-
manında Hindistan'da Erbid fethedildięi gibi, Bi-
zans topraklarının da güney doğu bölgeleri İslâm
Devleti sınırlarına katıldı.

Hicri 161. senede el-Mehdi, Irak-Hicaz(yâni
Mekke-Medine) yollarının yapımı için emir vere-
rek, yolun belli bölgelerine konaklama tesisleri
yaptırdı.

Halife el-Mehdi'nin tasarruflarından birisi
de,minberlerin yüksekliklerini azaltarak, onları
Resulullah(s.a.s)'in minberinin seviyesine indir-
mesidir(1).

Hicri 169. senede Halife el-Mehdi vefat etti. On
sene kadar sürmüş olan saltanatında; el-Mehdi ge-
rek sürdürdüğü cihad hareketleriyle, gerekse şahsi
yaşantısıyla, istenirse, saltanatın sulta'dan ayrıla-
bileceğini göstermiştir.

Ona'yapılabilecek en önemli tenkid, bütün sul-
tanlara yöneltilen tenkid olacaktır:Saltanatı de-
vam ettirmesi!

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, çocuklarını veli-
ahd tayin ederek, zarardan başka hiç bir faydası ol-
mayan bu müessesenin devamını sağladı...

(1) Ay.es. s.273.

Babası el-Mehdi tarafından veliahd tayin edilen el-Hadi'nin hicri 169. senede başlayan hilâfeti, ancak bir sene bir ay kadar sürdü.

Kaynaklardan(1) küçük yaşta saltanata geldiği anlaşılan el-Hadi, babasının vasiyyeti üzerine zındıklarla mücadele ederek, onlardan bir çoğunu öldürttü.

Muttaki olan babasının aksine, el-Hadi şarap içen, oyun oynayan, ve hilâfet'e layık olmayan (2) bir sultandı.

Hilâfetteki liyakatsizliğinden başka, o aynı zamanda dikta  r bir h  vviyete sahipti. Bütün diktatörler gibi, el-Hadi de rejimini devam ettirebilmek için, koruyucu asker sayısını çoğaltarak onları en gelişmiş sil  hlarla techiz etti.

el-Hadi'nin hil  fetini meşru saymayan Hz. Ali evl  dından, yâni torunlarından el-Huseyn b. Ali'nin devlete kar  şı ayaklanması başarılı olmadı ve

(1)Bk.Suyuti, a.g.e. s.279.

(2) Ay.yer.

Medine yakınlarında bir yerde hem kendisi hem de yanında bulunanlar, el-Hadi'nin askerlerine yenildiler. Ehl-i Beyt'ten olan bu insanların çoğu öldürüldü, ve vahşi hayvanlara yem oldu(1).

Tarih göstermiştir ki, Hz. Ali evlâtları; ellerinden hilâfet'i alan Ümeyye ailesinden ziyâde Abbasoğullarına karşı isyân etmişlerdir. Ve bu durum, neredeyse Abbasi Devletinin ilk elli yılında sürekli olmazsa bile devam etmiştir.

Bütün sultanlar gibi el-Hadi de şairlere, ve özellikle kendisini öven, işretlerine iştirak eden şairlere değer verir, her kaside'yi bir keseyle ödüllendirirdi.

el-Hadi, veliahd olan Harun Reşid'i veliahdlıktan azledip, yerine oğlu Ca'fer b. Musa'yı tayin etmek istedi. Fakat buna muvaffak olamadı. Ashında onun bu niyetini bilen Harun Reşid, kendi özel müşavirinin telkiniyle av bahanebini uydurup Bağdad'tan uzaklaştı. el-Hadi onu çok istediye de merkeze getiremedi, ve bir müddet sonra da ağır bir hastalığa yakalandı(2).

Böylece bütün tantanasına, işretine, dikta rejimine rağmen, el-Hadi'nin de sonu geldi ve hicri 170. senede herşeyi terkederek ölüp gitti.

(1) Mes'udi, Murûc, III,336.

(2) Ay.es., III,342-343.

Sultan el-Hadi'nin ölümünden sonra, veliahd olan kardeşi Harun Reşid, İslâm Devletinin başına Halife-Sultan oldu.

Harun Reşid, devlet adamlığı, dindarlığı, tevazusu, ve ehl-i küfr'e karşı takındığı tavizsiz tutumuyla tarihe geçmiş ünlü bir Sultan-Halifedir.

Dindarlığı yanında, İslâm devlet başkanlığının şartlarından birisi olan cömertliği de dillere destan olmuş bir sultandır Harun Reşid... İslâm ahkâmına titizlikle riayet eder, taviz vermemeye çalışır, bol bol sadaka dağıtırdı.

Kendisi de âlim olduğu için ilme ve ilim adamlarına değer vermiş, ve bu siyasetinden dolayı da, Abbasi Devletinin belki de en başarılı, ve İslâmi çizgiye en yakın olan Sultanlarından biri olmuştur. Sık sık alimleri ziyaret eder, bilhassa Fudayl b. 'İyâd adındaki alimin ayağına kadar gider(1). Vaaz ve derslerini dinleyerek istifade eder; ve bu derslerin tesirinde kalarak da ağlardı(2).

(1)Suyuti, Tarihu'l-Hulefa, s.284.

(2)Diyarbakri, Hamîs,II,331.

Harun Reşid özellikle Hadis'e önem verir, onun hafife alınmasına asla tahammül etmezdi. Bir gün yanında bir alim bir hadis okudu. Orada, günümüz **Sünnet** düşmanlarına benzeyen birisi, hadis'de geçen bir lafzı hafife alınca, Harun Reşid, "çabuk kılıcımı verin!" dedi(1) Harun Reşid'in bu davranışı, onun ilme karşı takındığı menfi bir tutumdan ziyade, Hadis konusundaki ciddiyeti idi. Çünkü ona göre Hz. Peygamber(s.a.s.)'in Sünnet'i'ni hafife alan müslüman değildi. Ve bu yaptığı son derece müsbet bir tavidir. Bu gün ortalığı boş bulan **hurpani** müslüman(!)lar, her şeyi halletmişler gibi, ve de etraflarında bu kadar **münker** varken, Sünnet'e saldırırlar, Buhari'yi eleştirirler, sahabe-yi yerden yere vururlar!... Çünkü bu kolay bir müslümanlıktır ve de İslâm düşmanlarının hoşuna gidiyor yaptıkları.

Harun Reşid iktidara gelip,kendisine halife olarak biat edilince, hemen Yahya b. Halid el-Bermekî'yi çağırarak onu kendisine vezir, yâni Başbakan yaptı; ve hilâfet mührünü de ona teslim etti (2) Hatta bununla da yetinmeyerek, hicri 178. yılda hilâfetin bütün işlerini ona havale etti(3). Harun Reşid, Bermeki olan Yahya'yı kendisine vezir yapınca ona şöyle dedi:

"Ben milletin idâresini sana veriyorum. O konudaki mesuliyeti boynumdan çıkarıp, senin boynuna geçirdim. Onun için istediğini tayin et, iste-

(1) Hatıbu'l-Bağdadî, Tarihu Bağdad, Beyrut, tarihsiz, XIV,7-8.

(2) Mes'ûdi, Murûc, III,348.

(3) İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut, 1966, X,171.

mediğini de azlet!”(1) Muhtemelen Harun Reşid’in bu tutumundandır ki, bu döneme **Bermekiler** dönemi de denir.

Dikkatimizi çeken bir başka husus da şudur: İbn Kesir’in rivayetine göre (2) Harun Reşid Yahya b. Halid’i vezir tayin edince ona, devletin bütün işlerinde annesi Hayzeran’la istişare etmesini, zira bütün işlerdeki istişare makamının kendisi olduğunu söylemiş!(3) Yâni, öyle anlaşıyor ki, bir bakıma devlet, daha Harun Reşid’in ağabeyi el-Hâdi zamanından beri onların annesi olan bu kadının elindeydi. Kendisi bir cariyeye olan bu kabiliyetli kadın, yâni Hayzeran, böylece ölüm tarihi olan 173 hicri senesine kadar faal bir şekilde devlet yönetiminde bulunmuş. Fakat tarihi gelişmeler öyle gösteriyor ki, hernekadar Harun Reşid, annesi için bu imtiyazı tanıdıysa da, gerçek iktidar Berme-ki Yahya’nın elindeydi.

Dindar bir Halife olan Harun Reşid, cihada çıkmayı da kendisi için şiar edinmişti. O, cihadsız İslâm’ın yaşayamayacağını biliyor, adeta at sırtından inmiyordu. Ve bu cihadında Resûlullah(s.a.s)’ın bir hadis-i şerifini kendisine rehber edinmişti ki, o hadisi her hatırlayışında hıçkırığa ağlardı.

Cihad’ın adetâ anahtarı olan o hasis-i şerifte şöyle buyuruyor Hz. Peygamber(s.a.s):

(1) Ay es.X,160.

(2) el-Bidaye,X,161.

(3)Ay.es. X,161.

"Ben, Allah yolunda öldürülmeyi, sonra dirilip tekrar öldürülmeyi, sonra dirilip tekrar öldürülmeyi, sonra dirilip tekrar öldürülmeyi, ve bunun hep böyle devam etmesini isterdim!"(1) İşte bu ilkeyi kendisine rehber edindiğindendir ki o, cihaddan geri duramıyordu.

O, bir sene Hacc'a, diğer sene de cihada gitmeyi itiyat hâline getirmişti(2) ki, tarihçi Diyarbekri., Moğultay tarihinden naklettiğine göre, Harun Reşid sekiz defa cihada, dokuz defa da Hacc'a gitti.

İslâm'ı kendi nefsinde tatbik ederek tebliğini yapmaya çalışan Harun Reşid için Şair Ebu'l-Meali el-Kilâbi haklı olarak şöyle demiştir:

"Seninle karşılaşmayı arzu eden,

Yâ Haremeyn(3)de, yâ da en uzak bir tepede,
cihâd ederken bulur.

Düşman toprağında küheylân sırtında,

İslâm ülkesinde de deve sırtındasın sen"(4).

İlim ehlini seven, onlarla sohbet edip, istifade etmekten zevk alan Harun Reşid, din'in laubali tavırlarla ele alınıp, konuşulmasına tahammül edemezdi.

Döneminin yaygın mezhebi olan Mu'tezile'ye iltifat etmemiş; hatta, Kur'an'ın mahluk olduğu

(1) Suyuti, a.g.e. s.285.

(2) Diyarbekri, Hamîs, II,331.

(3)Haremeyn= Kâ'be Mescidi, ve Medine'deki Peygamber mescidi.

(4) Suyuti'den naklen. Bk. Tarihu'l-Hulefa, s.283.

düşüncesini yayan Bişr el-Merisi hakkında, "elime geçirirsem onu öldürürüm" bile demiştir(1).

Değişik bir yapıya sahip olan Harun Reşid, dini konuları anlatırken israfını, günâhlarını düşünür, nefsi için ağlardı. Bunun yanında, övölmekten de hoşlanırdı. Hatta İmâm Suyutî, onun, kendisini övenlere hediyeler verdiğini dahi rivayet etmektedir ki(2), böyle bir özelliğı Harun Reşid gibi birisinin şahsiyetiyle bağdaştırmak zordur. Mamefih böyle insanlar yok değildir. Çok büyük mücadeleler verdiklerini bildiğimiz zevat vardır ki, tıpkı Harun Reşid gibi övölmekten hoşlanırlardı.

Saltanat Rejimi Devam Ediyor

Hicri 175. senede Harun Reşid, beş yaşındaki oğlu el-Emin'i veliahd tayin ederek(3) saltanat gele-
neğinden olan babadan oğula idare sistemini devam ettirdi. İmâm Suyuti'nin rivayetine göre(4) Harun Reşid, bu atamayı yaparken, hanımı Zübeyde'nin tesirinde kalmıştır ki, şayet bu rivayet doğruysa, Harun Reşid'in devlet idaresini anlamak gerçekten güçleşir. Nitekim bir taraftan, devletin bütün yetkilerini kendisine tevdi ettiğı Yahya b. Halid, diğer taraftan, kendisiyle mutlaka istişare edilmesini emrettiğı annesi Hayzeran; beri taraf-

(1) Ay.es. s.284.

(2) Bk. Tarihu-Hulefa, s.284.

(3) Bk.el-Bidaye, X,165.,

(4) Bk. Tarihu?-Hulefa, s.290.

tan gördüğümüz gibi veliahdı seçebilecek yetkiye sahip bulunan hanımı Zübeyde... Durum böyle olunca da, insan ister istemez kendi kendine soruyor: Peki Halife olan Harun Reşid'in yetkileri nerede?

Hız. Ali Torunları Ayaklanıyor

Hicri 176. senede, Hz. Ali'nin torunlarından Yahya b. Abdillab Deylem'de Abbasi Saltanatına karşı ayaklandı. Yahya b. Abdillab'ın bu isyan hareketine bir çok müslüman icabet etti ve onun etrafında toplandı. Durumu tehlikeli gören Sultan Harun Reşid, ona karşı Fadl b. Yahya adındaki alimi gönderdi. Fadl, Yahya ile yaptığı konuşmalarla onu ikna ederek ayaklanmadan vazgeçirdi. Hatta o derecede güzel bir barış sağlandı ki, Fadl, Yahya'yı Bağdad'a getirdi.

Başta Harun Reşid olmak üzere, Bağdad'ta bulunan bütün müslümanlar Hz. Ali'nin torunlarına hem saygı gösterdiler, hem de hizmetlerine koştular. Harun Reşid, bununla da yetinmeyerek, kendilerine bir çok maddi ikrâmlarda da bulundu. Böylece, Abbasi ailesi ile Hz. Ali ailesi geçici dahi olsa barışmış oldular. İşte Harun Reşid, bu barışma zeminini hazırlayan Fadl b. Yahya'yı, bilhassa bu hareketteki başarısından dolayı çok takdir ederek ona ikrâmlarda bulundu(1).

Harun Reşid'in, Hz. Ali'nin torunu Yahya'yı

(1) İbn Kesir-Bidaye, X,167.

(2) Ay.es. s.168.

hapsettiği de rivayetler arasındadır(2). Rivayetler ne olursa olsun, Yahya b. Abdillâh Bağdad'a getirildikten sonra fazla yaşamadı ve yirmi gün sonra vefat etti.

İlme Karşı Tevazu

Harun Reşid'in alimlere karşı takındığı tevazu da, haklı olarak şöhretine şöhret katmış; tevazu gösterdikçe ülema indinde büyümüştür. Hatta bir gün evinde yemek yiyen misafirinin ellerini yıkaması için bizzat kendisi, -misafir farkına varmadan- ibrikten su dökmüş, sonradan misafiri bunun farkına varınca da, bunu ilmine hürmeten yaptığını söylemiştir(1). Kendi zamanında yaşamış olan ülemadan, maksimum derecede istifade etmiş, onların vefatına da o derecede üzülmüştür.

Hicri 179. senede, sadece devrinin değil, zamanımızın bile İslâmi ilimlerinin oluşumunda haklı bir payı olan büyük âlim İmâm Malik vefat etti ki, İmâm Şafiî onun *Muvatta* adlı kitabı için, "*Kur'an'dan sonra gelen kitap*" tabirini kullanmıştır(2).

Harun Reşid, dedesi Mansur'un aksine olarak İmâm Malik'e özel bir önem verirdi. Ve *Muvatta* kitabı Harun Reşid için o derecede önemliydi ki, iki oğlu, Emin ve Me'mûn'u, bu değerli kitabı tedris edip öğrenmeleri için ilim uğruna gurbete göndermiştir.

(1) Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, s.285.

(2) Diyarbekri, *Hamâs*, II,332.

Gerçek Alim Sultandan da Üstündür

Hilâfet makamını genç denebilecek bir yaşta deruhte etmeye başlayan Harun Reşid, bu dezavantajı, etrafına değerli alimleri toplayarak, yâ da hiç olmazsa onlara saygıda bulunarak kapatmıştır. İşte, Abdullah b. Mubarek de bu büyük alimlerden bir tanesi, belki en önde gelenlerindendir.

Hicri 181. senede vefat eden Abdullah b. Mubarek, bütün İslâmî ilimlerde temayüz etmiş, muttaki, mütevazi ve mücahid bir alimdi. O, bilhassa zamanımızda olduğu gibi, sırf ilim yapmak için ilimle uğraşmamış, senelerini verdiği bu ilimle amel ederek, yâni hayatına bu ilmi tatbik ederek örnek insan olmuştur. Nitekim onun bu yoğun ilmi çalışmaları, onu cihaddan alıkoymamış, defalarca Allah yolunda cihada giderek bu yüce ibâdeti de yerine getirmesini bilmiştir. Onun, İslâm için göstermiş olduğu bu gayretleri, haklı olarak bütün müslümanlar indinde kendisine bir saygı ve ihtiram vesilesi olmuştur.

O, ortaya koymuş olduğu hayatıyla âdetâ müslüman alimlerine bir numune olmuş, gerçek ilmin ve takvanın sembolü hâline gelmiştir: İlim yapmış, para kazanmış, ve kazandığı bu paradan Allah yolunda harcamasını bilerek, sehâvet örneği olmuştur. Böyle yaparak da; yâni kazancından, Allah yolunda infâk etmiyerek kendisini, kendi eliyle tehlikeye atmamıştır. Çünkü Kur'an şöyle buyuruyor:

“Allah yolunda mallarınızı harcayınız da, (harcamaktan çekinerek) kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız!”(1) Ne çare ki, günümüzde pasif müslümanlar tarafından en çok yanlış anlaşılan, daha doğrusu ayetin tamamı okunmadığı için, ters yorumlanan ayetlerden biridir bu ayet. Çünkü müslümanlara rastlarsınız ki; siz İslâmi gerçeklerden sözetmeye başlayınca, hemen atılırlar: Aman kardeşim bu şekilde konuşup kendini tehlikeye atma! Kur'an da demiyor mu ki, “kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız!”. Onun için sus, maaşını al ve sesini çıkarma!

Ancak, gördüğümüz gibi, ayet Allah yolunda mallarımızı harcamayarak kendimizi tehlikeye atmamamızı emrediyor... Yâni tehlike, susmakta değil, Allah için mal harcamamakta, mücadele vermemektedir...İşte Abdullah b. Mubarek, zühd ve takvada zirveye çıkmış, bugünkü hocaların bir kısmının yaptığı gibi, menfaat uğruna gerçekleri gizlememiş, iktidarların kölesi olmamış örnek almamız gereken büyük bir alimdir.

Bir gün Rıkka semtine gitti. O sıralarda Harun Reşid de orada bulunuyordu. Abdullah b. Mubarek şehre girince, mahşeri bir kalabalık hâline gelen müslümanlar onu karşılamaya, onu görmeye koştu. Bu manzarayı sarayın terasından seyreden Harun Reşid'in cariyesi, kalabalığın sebebini sorunca, Harun Reşid de, Horasan ülemâsından Abdullah b. Mubarek adında bir alimin geldiğini, insanların da onu görmek için koşuştuklarını söyledi.

(1) K.K. Bakara sûresi,195.

Bunun üzerine cariyeye Harun Reşid'e şu tarihi cümleyi söyledi:

İşte gerçek sultan budur; insanları kamçılarla, cop ve sopalarla; polis ve jandarmaların tehditleriyle toplamaya çalışan Harun Reşid değil!(1)

İnsan, Erzurum'un eksi bilmem kaç derece soğuşunda, zorla birilerini alkışlamak için cadde kenarlarına götürülüp saatlerce bekletilen minnacık ilk okul, orta okul öğrencilerini hatırlarken, bu cariyenin sözlerine hak vermeden geçemiyor. Gönüllerin alkışlamadığını, zorla münafıklaştırılan eller alkışlamış, ne çıkar? Neden bu insanlar, hep sevmedikleri tarafından idare edilirler ki? Bu sorunun cevabı Yüce Peygamber(s.a.s)'in şu hadis-i şerifinde gizlidir:

“Nasılsanız, öyle idare olunursunuz!”.

Abdullah b. Mubarek'in vefat ettiği bu senede, yâni hicri 181. senede İslâmî fütûhât da Ankara'ya ulaştı(2)

Hicri 182. senede de Harun Reşid'in büyük kadısı Ebu Yusuf vefat etti(3) İmam Azam Ebu Hanife'nin çalışkan talebelerinden olan Ebu Yusuf, Harun Reşid'in devlet idaresine yardımcı olmuş, onun hem fetva hem de kadâ makamını işgal etmiştir. Ashında onu ilk defa Kadâ makamına tayin eden, Halife el-Hâdi'dir. Keza kendisine ilk defa

(1) İbn Kesir, Bidaya, X,178.

(2) Ay.es. X,177.

(3) Ay.es. ay.yer.

Kâdiu'l-kudâd denen hukukçu da yine Ebu Yusuf'tur(1).

Ebu Yusuf, Harun Reşid'in emrinde çalışması-
na rağmen, zannedildiği gibi onun her istediği fet-
vayı vermemiştir. Bir gün adamın biri Ebu Yusuf'a
gelerek, Sultan Harun Reşid'in bostanına elkoy-
duğunu, mümkünse bunu geri almak istediğini
söyledi. Ebu Yusuf da gidip bu adamın şikâyetini
Harun Reşid'e arzetti. Harun Reşid, bu iddia üzeri-
ne, "o bostanı babam el-Mehdi satın aldı" dedi. Sul-
tan böyle ifâde verince, Ebu Yusuf adamı çağırta-
rak tekrar onun ifâdesine başvurdu. Adamcağız, yi-
ne bostanın kendisine ait olduğunu söylemesine
rağmen, Harun Reşid bostanı vermedi. Bunun üze-
rine Ebu Yusuf Harun Reşid'e, bu bostanın kendisi-
ne ait olduğuna dair üç defa yemin etmesini; şayet
yeminden ectinâb ederse, bostanı adama vereceğini
söyledi. Harun Reşid de yemin etmeyince, Ebu Yu-
suf, bostanın adama verilmesi gerektiğine hükmet-
ti ve bostan asıl sahibine geri verildi(2). Görüldüğü
gibi, Ebu Yusuf, Sultan'ın isteğine göre değil, Şeri-
at'a göre hareket ediyordu.

İmâm Şafii Yargılanıyor

Harun Reşid'in hilâfeti döneminde, İmâm
Şafii, bir ara Yemen'de görev yaptı. Orada bulun-
duğu dönemde, hocalığının gereği olarak, vazifesi-

(1) İbn Kesir, el-Bidâye, X,180.

(2) Ay.es X,181.

ne ek olarak vaazlar veriyor, halkı irşad ediyordu. Fakat tarihin her döneminde olduğu gibi, o dönemde de Devlet'e yaranmak isteyen dalkavuklar ve münâfıklar vardı. İşte bu menfaatperest grup, İmâm'ı çekemediğinden, onu büyük bir iftirayla Harun Reşid'e şikâyet ettiler. Şikâyet konusunun şakaya gelir tarafı yoktu. Çünkü konu gayet ciddi olduğu gibi, aynı zamanda da bir Sultan için hayli düşündürücüydü. İsterse bu Sultan, Harun Reşid olsun. İddialara göre, İmâm Şafii hilâfete talipti, ve sultanların tahammül etmedikleri tek şey de buydu... Nasıl olur da başkaları kendi yerlerine iktidarı almayı kafalarına koyabilirler? Sultanlar bunu düşünmeye bile müsaade etmezler. Nitekim bu iftira duyulur duyulmaz İmâm Şafii prangaya vuruldu; ve bir katırın sırtında, Yemen'den; muhakeme edilmek üzere Bağdad'a gönderildi. İmâm Şafii 184 senesinde Bağdad'a getirildi. Yapılan muhakemede İmâm'ın böyle bir düşüncesi olmadığı ortaya çıkınca, Harun Reşid kendisine iltifatta bulundu (1). Fakat o, Medine'de barınmadı. Mekke'ye, daha sonraları da Mısır'a gitti ve hicri 204 senesinde orada vefat etti.

Ermenilerin Müslüman Katliamı

Harun Reşid döneminden önce fethedilmiş olan Ermenistan'da zaman zaman karışıklıklar çıkıyor; Ermeniler, hukuklarına razı olmayarak katliamlarda bulunuyorlardı. Bu katliamların en

(1) Ayrıntılar için bk. İbn Kesir, el-Bidâye, X, 252.

büyüğü, hicri 183. senede Ermeni Hazer'in başlat-
tığı ve yüz bin kadar müslümanın katledildiği jeno-
sid hareketidir. Bu katliam sırasında, sadece
öldürmekle kalmamış, asırlarca unutulmayan
işkence yöntemlerini müslüman kadın ve çocuk-
larına uygulamışlardır(1).

Fudayl b. İyâd

Harun Reşid'in adetâ sırdaşı olan büyük zahid
ve alim Fudayl b. İyâd da hicri 187. senede vefat et-
ti. Kendisine Şeyhu'l-Hicaz ve Zâhidu'l-'Asr da
denen bu büyük alim de gerçekten Harun Reşid
yönetimi üzerinde etkili olmuş, Harun Reşid de
kendisine saygıda kusur etmediği gibi, bu alimin
uyarıları üzerine bir çok düşünce ve fiillerinden
vazgeçmiştir. Zaten tarih göstermiştir ki, hangi sul-
tan ya da devlet başkanı etrafına cesur ilim adam-
ları toplayıp onların istişareleriyle devletini yönet-
se, o sultan veya devlet başkanı başarılı olur. Kendi
başlarına diktatorya kurup, alimlere değer verme-
yenler de, insanlığın hem belâsı, hem de yüz karası
olmuşlardır.

Harun Reşid'in Kafirlerle karşı olan tutumu

Daha Hz. Peygamber(s.a.s) zamanında, insan-
ları sömürmekte olan süper devlet Bizans'a karşı
sürdürülen cihad hareketi neticelenmemiş, İslâmi

(1) Suyuti, a.g.e. s.288.

tebliğ devam etmekteydi. İki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler de, iktidarların değişmesiyle yeni ivmeler kazanıyordu. Nitekim hicri 187. senede de Rum Tekfuru değişince, Bizans Devleti İslâm Devleti ile olan antlaşmaları askıya aldı. Rum Tekfuru bununla da yetinmeyerek, Harun Reşid'e hem alaylı, hem de tehdidkâr bir mektup gönderdi ki, o mektubunda şöyle diyor:

“Bizans Kralı Tekfur'dan, Arab Kralı Harun'a;

Benden önceki Bizans Kraliçesi, seni kale, kendisini de pion(1) makamına koymuştu. Bu şekilde kendisini senden aşağı gördüğü için de, mallarının bir çoğunu sana göndermiş. Böyle bir hareket ise, kadınların zayıflığı ve ahmaklıklarındandır. Onun için mektubum sana ulaşır ulaşmaz, onun sana gönderdiği malları derhal geri gönder. Bunu yapmazsan, aramızdaki meseleyi kılıç halledecek!”.

Harun Reşid, Bizans Kralından bu mektubu alınca, adetâ deliye döndü: Bir kâfir devlet başkanı, İslâm Halifesine nasıl böyle bir tehdid savurup, böylesine çirkin mektup yazabilir? Harun Reşid o kadar gazaba gelmişti ki, yanında bulunan erkândan hiç kimse onun yüzüne bakamıyor, bir söz söyleyemiyordu(2). Daha sonra kalem ve mürekkep isteyerek, Bizans Kralının mektubunun arkasına şun-

(1) Kale ve pion, bilindiği gibi satranç oyununda iki elemandır. Kale'nin hareket kabiliyeti çok olmasına karşın, pion sadece bir kare ilerleyebilir ve fazla bir fonksiyonu yoktur.

(2) Suyuti, a.g.e. s.288.

ları yazdı (1):

“ Bismillahirrahmanirrahim

Emîru'l-Mu'minin Harun'dan, Bizans köpeği Tekfur'a!

Ey kâfir olan kadının oğlu, haberin olsunki mektubunu okudum! Cevabım ise, duyacağın değil, göreceğindir!”(2).

Harun Reşid, bu mektubu yazdıktan hemen sonra, Suyuti'nin rivayetine göre (3) de aynı gün Bizans üzerine hareket etti.

İki ordu Hirakl şehrinde karşılaştı, ve tarihin büyük meydan savaşlarından birisi oldu. Neticede Allah fethi nasibetti, ve Bizans Kralı Tekfur İslâm Devleti'ne harac vermeyi kabul ederek, savaşın durmasını istedi. Harun Reşid de bunu kabul ederek, geri döndü (4).

Müslümanların, özellikle İslâm Devletlerinin kâfirlere karşı tavizsiz yaşadıkları dönemlerde, da-ima aziz olmuşlar, devletleri büyük, insanları adalet içerisinde yaşamışlardır. Fakat ne zaman ki taviz vermeye başlamışlar, o zamanlar devletleri küçülmüş, kendileri de zelil olmuşlardır.

(1) O zamanlar diplomaside birinin mektubunun arkasına cevabını yazmak, karşısındakine hakaret içindi. Bundan dolayı Harun Reşid, Bizans Kralına bir kâğıt kadar değer vermediğini vurgulamak istiyor.

(2)“Cevabım duyacağın değil, göreceğindir!” demek, “cevap olarak bizzat ben geliyorum, ne hâlin varsa gör!” demektir.

(3) Bk. a.g.e. s.288..

(4) Ayrıntılar için bk. ay.yer; ayrıca bk. İbn Kesir, el-Bidâye, X,194.

Sanki Harun Reşid, kâfirlere karşı olan davranışlarında daima şu ayeti ölçü alıyordu:

“Muhammed Allah'ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar(yâni onun davasına gönül verenler) da, kâfirlere karşı sert ve tavizsiz, kendi aralarında ise merhametlidirler”(1).

Bermekiler Yok Ediliyor

Bu senede, yâni hicri 187. senede Harun Reşid, tarihçilerin hâlâ üzerinde ittifak edemedikleri bazı sebeplerden dolayı, önce çok samimi olduğu Cafer b. Yahya'dan başlayarak, Bermeki ailesini âdeta yok edercesine kılıçtan geçirdi. Halbuki yukarıda gördüğümüz gibi, Devleti bu Bermek ailesine teslim etmişti. Bazı rivayetlere göre(2), Harun Reşid'in, kendi kadeh arkadaşı olan Cafer'i öldürtmesinin sebebi, kendisine verilen paralarla, Devletin her tarafında sağladığı geniş nüfuzdu. Yâni Harun Reşid, onun böyle bir nüfuzla Hilâfet makamı için tehlike arzedeceğini sezerek, onu katletmiştir. Her hâlükârda, Harun Reşid için çok büyük bir sebep vardı ki, bu kadar sevdiği, güvendiği, Devleti kendilerine teslim ettiği Bermekileri kılıçtan geçirdi. Nitekim, Cafer öldürüleceği zaman, celladın sözlerine inanmamış, belki Harun Reşid'in sarhoş olduğu için böyle bir hüküm verdiğini söylemiş ve celladı Harun Reşid'e göndermiştir. Ne varki Sultan'a giden cellad, emrin doğru

(1) K.K.Fetih sûresi, 29.

(2) Mesclâ bk. İbn Kasir, el-Bidâye, X, 189.

olduğunu öğrenmiş ve Cafer'e gelerek kellesini kesmiş, Harun Reşid'e takdim etmiştir(1).

Cafer'in katlinden sonra, bütün Bermekiler öldürülerek, daha önce kendilerine verilmiş olan mallar da geri alındı. Fakat çok gariptir ki Harun Reşid, daha sonraki senelerde, Bermekiler'e yaptığına pişman olmuş, her vesileyle, Bermekilerden sonra dünyanın kendisine zindan olduğunu, lezzetinin kalmadığını ifâde etmiştir(2).

Harun Reşid hilâfetinin ilk yıllarında, Devletin en yetkilisi olan Yahya b. Halid el-Bermeki de, Harun Reşid'in hışmından kurtulamadı ve oğlu Fadl'la birlikte hapse atıldı. Yahya el-Bermeki senelerce hapisten çıkma ümidiyle yaşamasına rağmen, böyle bir lütufla karşılaşmadı; ve hicri 191. senede hapiste ruhunu teslim etti(3).

Süveyş Kanalı'nı Açma Teşebbüsü

Harun Reşid, Ak Deniz ile Kızıl Deniz arasındaki ulaşımı kolaylaştırmak için, bugünkü Süveyş Kanalı projesini geliştirmiş, fakat böylesi bir projenin Bizans saldırılarını kolaylaştıracağı düşüncesiyle, daha sonra bundan vazgeçilmiştir (4). O dönemde bile Bizans devleti, Hacc için Hicaz'a

(1) İbn Kəsir, el-Bidâye, X, 190.

(2) Ay.es. X, 192.

(3) Diyarbekri, Hamis, II, 333.

(4) Suyuti, a.g.e. s.286. Suyuti, bu rivayeti Mes'ûdî'nin Murûcu'z-Zehab adlı kitabından naklediyor. Daha fazla ayrıntı buluruz diye Murûc'a baktık fakat, ilâve bir şey bulamadık.

gelmek isteyen hacılara mani oluyor, Batılı müslümanların diğer müslümanlarla görüşmelerini engelliyordu.

Harun Reşid'in Ölümü

Halife Harun Reşid, zaman zaman Başkanı bulunduğu İslâm Devletinin değişik bölgelerini de gezer, oraların ihtiyaçlarını görürdü. İşte bu gayeyle, hicri 193. senede Horasan bölgesine gidip, daha sonra Tus şehrine geçti. O bölgeyi keşfetmekte iken yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak vefat etti ve Tus şehrinde defnedildi (1).

Harun Reşid'in hilâfeti yirmi üç sene devam etti.

Devlet Başkanı olmasına, devletinin, o dönem devletlerinin en zengini olmasına rağmen, Harun Reşid zühd hayatı yaşamaya çalışırdı. O, bu şekilde yaşayabilmenin sırrını ülema ile olan yakın ilişkisinde keşfetmişti. Onlara, devlet idaresi hakkında olduğu gibi, dini meselelerde de sık sık sorular tevcih eder; ülema da onun samimiyetinden şüphe etmedikleri için onu uyarmaktan çekinmezlerdi. Şu hadise ne kadar manidâr:

Bir gün Harun Reşid, alim arkadaşlarıyla otururken, susadı ve su istedi. Kendisine bir tas su getirildiğinde, yanında oturan ülemadan Semmak, ona dedi ki: Biraz bekle; sen bu tas sudan mahrum bırakılacak olursan, onu kaç para satın almak istersin?

(1) Diyarbekri, Hamis, II,333.

Harun Reşid cevap verdi: Mülkümün yarısıyla! Bunun üzerine Semmak, “şimdi suyu iç” dedi. Harun Reşid suyu içtikten sonra, Semmak yine sordu: Yâ Emîre'l-mu'minin, içtiğin suyu bedeninden atman gerektiğinde, buna mani olunsa, o idrarı dışarı atmak için ne verirdin? Harun Reşid bu soruya karşılık şu cevabı verdi: “Mülkümün tamamını verirdim! Alim Semmak ona şunu söyledi:

“İşte şunu iyi bil ki, bir iktidarın değeri, bir içimlik su ile, bedenden dışarı atılması gereken bir idrar kadardır!”. Bunun üzerine Harun ağladı, ağladı, ağladı...(1).

Değerlendirme

Harun Reşid, Abbasi döneminin en muttaki, en zahid ve en alim olan sultanlarından birisidir. Yukarıdaki bölümlerde gördüğümüz gibi, o ibadet'le cihad'ı, ilim'le sohbeti beraber yürütmesini bilmiş bir sultandır. Ne varki o, buna rağmen bir sultandı ve saltanatın kurallarını çiğneyemedi. Kendinden önceki sultanlar gibi, o da veliahdlık müessesesinin varlığını devam ettirdi; hem de bir oğlu yetmiyormuş gibi, veliahd seçtiği el-Emin adındaki oğlunun yanına, ondan sonra veliahd olmak üzere hicri 182. senede el-Me'mun'u, ve daha sonra da Mu'temin'i seçti(2).

(1) Suyuti, a.g.e. s.293.

(2) Ay.es. s.290.

Bütün sofulnessuna rağmen, maalesef Harun Reşid de, yanından dalkavuk şairleri, ve eğlence adamlarını uzaklaştıramadı. Böyle olunca da bu yolda lüzumsuz ve de günâh harcamalarda bulundu. Hilâfete geldikten bir kaç sene sonra şarap içmeye başlayan Harun Reşid, maalesef itibarını yitirdi; dalkavuk şairler, yordakçı saray adamları onu sarhoş bulunca ondan keseler dolusu altın aşırıp durdular. O kadar iyi hasletlerinin yanında, şarap içmesi, hiç de İslâm Devlet Başkanlığı adına affedilebilecek bir hareket değildi. Gerçi Harun Reşid çok zengindi. Fakat bu zenginlik, onun devlet başkanı olmasından kaynaklanıyordu, ve o istediği gibi bu paraları harcayamazdı. Fakat harcadı. Şair Mervan b. Ebi Hafsa'ya, yazdığı bir kaside'den dolayı beş bin dinar, bir cübbe, tavla'sındaki güzel atlarından bir at, ve bunların yanında, saymak istemediğimiz daha bir çok hediye verdi (1). Bütün bunlar ne için, ve kime veriliyor; düşünmek lâzım!

Harun Reşid'in görevlilerini ve yakın mesai dostlarını sayan tarihçilerin, bunlar yanında, "şarkıcısı da İbrahim el-Mevsalî'ydi" (2) demeleri gerçekten dikkat çekicidir. Sanki devlet protokolünde müzisyenlere de yer ayrılmıştır gibi bir intiba uyanıyor insanda...

Onun hayatından şu sahife, ne kadar sultanca, ne kadar zalimcedir: Harun Reşid, Bermeki olan kadeh arkadaşı Cafer'i öldürttükten sonra, onun cariyesi olan Fetine'yi çağırarak, şarkı söylemesi-

(1) Ay.es, s.286.

(2) Diyarbekrî, Tarihü'l-Hamîs, II,332.

ni emretti. Cariye şarkı söylemek istemedi. Bunun üzerine öfkelenen Harun Reşid, cariyenin öldürülmesini emretti. Onu öldürmek istemiyen cellad, “kızım bir şeyler söyle de kurtul “ diye kulağına fısıldayınca, zavallı cariye can havliyle, fakat yine de Sultan’ın hoşlanmayacağı şeyler mırıldanmaya başladı. Onun bu hareketine iyice kızan Harun Reşid, elinden ud’u alarak kafasında parçaladı. Kan-ter içinde kalan biçare cariye üç gün sonra dayanamayarak öldü gitti (1). Peki İslâm adına nasıl anlayalım böylesi hareketleri. İşin garibi şu ki, tarihçilerimiz, bu gibi olayları çok normalmiş gibi naklediyorlar ki, esas anlamadığımız budur!... Fakat bütün bu olumsuzluklara rağmen, “keşke bütün sultanlar hiç olmazsa onun gibi, şahsi hataları yanında, Allah için mücadeleler de verseydi ” demek geliyor içimizden... Çünkü Harun Reşid’in İslâm uğruna yaptığı mücadele, katıldığı cihad, ilme verdiği değer, küçümsenmemesi gereken hususiyetleridir; ve umarız ki Allah, bunlardan dolayı onun diğer seyyiatını affeder...

(1) İbn Kcsir, el-Bidâye,192.

EL-EMİN'İN SALTANAT DÖNEMİ

(Hicri 193-198)

Harun Reşid'in vefatından sonra, İslâm Devlet Başkanlığını, veliahd olan oğlu el-Emin üstlendi.

Tarihçiler, cesaret ve kültür yapısını anlatarak bitiremedikleri el-Emin'in, kötü sıfatlarını da şöyle sıralıyor:(1) Edeb ve fazileti yanında, el-Emin, tedbirsiz, müsrif, siyasi düşünceleri zayıf, kafası çalışmaz, ve idareciliğe yaramayan bir kişiliğe sahipti.

İşte bu çocuksu yapısından dolayıdır ki, hilâfet için kendisine biat edilmesinin ertesi günü, Mansur Sarayı'nın önünde top oynamak için bir saha yapılması emrini verdi (2).

Zaman zaman aslan avına çıktığı da rivayet edilen el-Emin, hilâfete gelişinden bir sene sonra, Harun Reşid'in veliahd olarak seçmiş olduğu el-Kasım'ı veliahdlıktan azletti. İşte onun bu hareketi, onunla, kardeşi Me'mun'un arasının açılmasına sebep oldu. Nitekim, kardeşi el-Kasım'ın veli-

(1) Suyutî Bk.Tarihu'l-Hulefa, s.297.

(2) K.K. Zuhuf sûresi, 3.Ay.yer.

ahdlıktan azledildiğini duyan Me'mun, muhtemelen kendisinin de aynı akibete uğrayacağından korktuğu için, Halife ile olan bütün ilişkilerini kestiği gibi, onun adını dahi paralardan kaldırdı. Bir müddet sonra da Me'mun'un korktuğu başına geldi. Çünkü oğlu Musa'yı veliahd tayin eden el-Emin, Me'mun'a bir elçi göndererek, oğlu Musa'yı veliahdlıkta önüne geçirmesini söyledi. Fakat Me'mun, Halife el-Emin'in bu teklifini kabul etmedi. Üstelik Halife'nin elçisi de gizlice Me'mun'a biat etti; ve Bağdad'a döndükten sonra da, Me'mun'a Irak haberlerini göndermeye başladı.

Me'mun'un kendisini dinlemediğini gören Halife el-Emin, Harun Reşid'in içinde Me'mun'un veliahdlığı yazılı olup Kâbe'de muhafaza edilen kâğıdı getirterek yırttı ve Me'mun'un veliahdlığına son verdi.

Bu hareketinin normal olmadığını, hatta kendisine zarar vereceğini, muhtemelen biat edenlerin biatlarını dahi geri alabileceklerini ikaz eden Huzeyme b. Hazim'i dinlemeyen Halife-Sultan, kararında ısrar ederek, kardeşi Me'mun'u hal'etti, ve onun yerine, **daha annesinin sütünü emmekte olan oğlu Musa'yı veliahd tayin etti (1).**

Halife'nin böyle yersiz hareketlerde bulunmasının sebebi, onun veziri, yani Başbakanı'ydı. Zaten çoğu kez Devlet Başkanlarını yoldan çıkarırlar, ya bakanları, ya da kendilerine yakın olan din adamlarıdır. Bunun için değil midir ki şair Halife el-Emin için şöyle diyor:

(1) Ay.es. s.298.

*Birleşince Vezirin telkinleri'yle Sultan'ın fıskı
ve müstezarın cehli,*

Yerlebir ettiler o yüce Hilâfeti!...(1).

Me'mun, gerçekten veliahdlıktan alındığına kanaat getirince, kendisine "Müslümanların İmâmı" adını vererek, halifeliğini ilân etti.

Me'mun'un bu şekilde davranınca, Halife el-Emin, Ali b. İsa komutasındaki bir orduyu onun üzerine gönderdi. Buna karşılık, Me'mun da, Tahir b. Huseyn komutasında bir ordu çıkardı. Birbirleriyle karşılaşp savaşıp bu iki müslüman ordudan bir çok kişi yok yere, iki kardeşin saltanat ihtirasları yüzünden canından oldu. Halife Emin ve kardeşi Me'mun saraylarında oturuyorlar; müslümanlar onların keyifleri için savaşıp ölüyorlar. İşte saltanatın ürünleri...

Neticede, Me'mun'un ordusu galib geldi, ve Emin'in komutanının kafası kesilerek Me'mun'a getirildi.

Me'mun'un bu başarısından sonra da Horasan bölgesinde kendisine Halife olarak biat edildi.

Haber Bağdad'ta Halife Emin'e geldiğinde, o Dicle kenarında balık avlıyordu. Komutanının kafasının kesildiğini, ordusunun yenildiğini öğrenen Emin, kardeşi Me'mun'u hal'ettiğine pişman oldu. Ama, bu pişmanlık işe yaramadı. Bir süt çocuğunun veliahdlığı yüzünden binlerce müslümanın kanı döküldükten sonra Halife(!)'nin

(1) Ay.yer.

pişmanlığı ne işe yarar ki? Emin ile kardeşi Me'mun arasındaki bu savaş uzun bir müddet devam etti. Halife, her gün biraz daha oyun ve eğlenceye daldığından, kardeşi Me'mun'un gücü arttı, ve bir çok bölgede duruma hakim oldu. Nitekim bir müddet sonra da Haremeyn dediğimiz Mekke-Medine bölgesi de Me'mun'a biat etti. Emin'in durumu ise her gün daha da kötüye gidiyor, eğlencesine ayırdığı Devlet hazinesi boşalıyordu. Bunun tabii sonucu olarak da Bağdad'ta kendisine bağlı kalan müslümanlar da sefaletе düştüklerinden, onu terketmeye başladılar. Me'mun askerlerinin muhasarası sonunda, Bağdad'ın bir çok yeri harabeye dönüştü. Mancınık gülleleri delik-deşik ediyordu saray ve mâlikâne duvarlarını...

Bağdad'ın muhasarası on beş ay sürdü(1). Artık Halife Emin yalnız kalmıştı. En yakınları bile onu terketmiş, yapacak birşeyi kalmamıştı. Nihâyet çoluk-çocuğunu alarak el-Mansur şehrine kaçtı. Fakat orada da bir rahat bulamadı. İbrahim b. Mehdi adında biri, onun bu durumunu şöyle anlatıyor:

“Ben Mansur şehrinde, el-Emin'le beraber bulunuyordum. Bir gece beni çağırttı. Yanına vardığımda, bana şöyle dedi: Bu gecenin güzelliğine ne dersin? Gökteki ay'ın güzelliğine ve Dicle'deki yankısına baksana... Beraber içmeye ne dersin? Ben de, “nasıl istersen” dedim, ve içmeye başladık. Daha sonra bir cariyе çağırarak, ona şarkı söylemesini emretti; o cariyе de şunları söyledi:

(1) Suyuti, a.g.e. s.299.

Köpek eniğinin bile yardımcıları seninkinden çoktur ki,

Kana bulaşmış kuyruğu dahi seninkinden temizdir (1).

İşte halifeler, işte İslâm devlet başkanları böyle rezil oluyorlardı cariyelerin elinde... Çünkü böyle olmalarına rağmen, bu gün hâlâ onların bu gayr-ı şer'i'liklerini anlatamıyoruz müslümanlara. Çünkü müslümanlar, o denli uyutulmuşlardır ki, bir türlü kurtulamıyorlar saltanat zihniyetlerinden. Bu gün dahi bu böyledir. "Ecdadımız" deyip, göz yumuyorlar serkeşliklerine; ve olan İslâm'a ve müslümanlara oluyor tabi...

Müslümanlar, o ve kardeşinin saltanatı için birbirlerini öldürürlerken, Sultan, Dicle kenarında, ay ışığında oturmuş romantizm'i yaşıyor, şarap alemleri yapıyor!..

Bu hadiseden iki gece sonra Emin öldürülerek, kellesi kardeşi Me'mun'a gönderildi. Me'mun, kardeşinin kesik başını görünce üzülmüş, fakat onun bu üzüntüsü fayda vermeyerek, o dahi saltanat kanununa boyun eymişti.

İşte, Devlet hazinelerini eğlenceye, av partilerine, hayvanat bahçelerine sarfederek çarçur eden Emin'in sonu böyle oldu. Kendisini öven şairlere, sayısız hediyeler veriyor, Devleti âdetâ dalkavukların merkezi hâline getiriyordu.

Şairler Devleti sömürüyor

Böylesi saltanatlarda, Devleti en çok sömürenler, dalkavuk şairlerdi. En diktatör Sultanlar bile, şairlerin riya dolu övgüleri karşısında yumuşuyor, Devlet'in hazinesinden onlara keselerle paralar akıtıyorlardı. İşte, bu şekilde Halife Emin'i sömüren şairlerden birisi de Abdullah b. Teymi idi. Emin'e yaptığı övgülerden dolayı keselerle altın sahibi olmuş, gününü gün etmişti. Emin öldürülünce, Me'mun'un yanına gitti. Me'mun, İbn Teymi'nin öldürülen Halifenin şairi olduğunu bildiğinden, onu kabul etmek istemedi; fakat bu dalkavuk şair onu da meth u senâ etmeye başlayınca, Me'mun yumuşadı, ve onu on bin dirhemle mükâfatlandırdı (1).

Halife Emin'in zamanında yaşayan imtiyazlı şairlerden birisi de meşhur Ebu Nuvvas'dı. Şiirinin yanında şarab içmekle de ün yapmış olan Ebu Nuvvas, sadece o günün Sultanları yanında değil, bugünkü İslâm ve müslüman düşmanları olan Sultanlar yanında da ululanan bir şairdir. Nitekim Müslümanlara yaptığı zulümle Hülâgu'yu geçen Saddam'ın Bağdad'ında bile en büyük ve lüks cad-denin adı Şari' Ebu Nuvvas'dır.

İşte şairler böyle sömürüyorlardı Halifeleri... Onlar için Emin öldürülmüş, yerine Me'mun gelmiş; hiç farketmez. Yeter ki, ceplerine keseler olsun, yeter ki ikbâlleri devam etsin!

(1) Suyuti, a.g.e.s.302-303.

Hicri 198 de öldürüldüğünde 27 yaşında olan Halife Emin, kendi adına ilk defa minberlerde hutbe okutan Sultan olarak da tarihe geçmiştir(1).

(1) Suyuti, a.g.e.s. 304.

EL-ME'MUN DÖNEMİ

(Hicri 198-218)

Yukarıda gördüğümüz gibi Me'mun, kardeşi Emin'i öldürttükten sonra, onun yerine Abbasi Devletinin başına geçerek Halife oldu. Me'mun, saltanatı boyunca yaptığı değişik icraatlardan dolayı, İslâm Tarihi'nde kendisinden en çok bahsedilen Sultanlardan birisi olmuştur.

Küçük yaşta ilmi tedrisata verilen Me'mun, devrinin bir çok meşhur aliminden ders okumuştur. Fıkah'da, Arap edebiyatı'nda, tarih'de kendisini yetiştiren Me'mun, büyük yaşlara gelince, Müslümanlar arasına yeni gelen felsefe okuyarak o dalda meşhur oldu. Onun felsefe ile bu kadar yakından ilgilenmesi de kendisini Mu'tezile'ye yaklaştırdı.

Abbasoğulları içerisinde ilme en çok değer veren, ve bu konuda kendisini de yetiştiren Halife, Me'mun'dur. Onun saygı gösterdiği bu ilim, kendisini gerçekten Halifelere, devlet başkanlarına yakışan makamlara getirmiş, haklı olduğu ünü sağlamıştı. O, ilimde olduğu kadar, siyasette ve askeri sahadaki bilgisiyle de meşhurdu. Me'mun, sadece ilim yapmış olmak için ilim yapmıyor, edindiği bu ilmiyle de amel ediyordu.

Me'mun'un en büyük özelliklerinden birisi de onun Şia'ya yaklaşmış olması, Şia'ya sempati duymasıdır. Nitekim o, bu sempatiyle kalmamış, hicri 201 senesinde kardeşi el-Mu'temin'i veliahdlıktan hal'ederek, onun yerine Şii imamlarından olan meşhur Ca'fer Sadık'ın torunu Ali Rıza b. Musa Kazım'ı tayin etmiştir (1). Hatta Me'mun, şiiliğinde o kadar ileri gitti ki, onun kendisini bile azlederek Hilâfet'e Ali Rıza'yı getireceği rivayeti yayıldı. Nitekim esas adı Ali b. Musa olan bu zata Rıza lakabını veren de Me'mun'dur (2). Me'mun, bununla da yetinmeyerek, Abbasi paralarını kendi adına değil, Ali Rıza adına bastırды; ve kızını da onunla evlendirdi (3). Şiiler daha ziyade yeşil giyindiklerinden, Me'mun bir genelge yayınlıyarak siyah giyinmeye son verip, bundan böyle yeşil giyinmeyi de reayaya emretti.

Me'mun'un bu tasarrufları Abbasoğullarına ağır geldiğinden, İbrahim b. Mehdi'ye biat ederek, ayaklandılar. Bu isyancılara karşı Me'mun da bir ordu çıkardı, ve saltanat yüzünden yine Müslümanlar arasında kanlı savaşlar başladı. İbrahim b. Mehdi'nin isyam iki sene kadar sürdü. Saltanat savaşlarının devam ettiğı bu sıralarda, yâni 203. senede Ali Rıza vefat etti. Bunun üzerine Me'mun isyancılara, isyanlarının sebebinin Ali

(1) Suyuti, a.g.e.s 307.

(2) Ay.yer.

(3) Ay.yer.

Rıza'nın veliahdlığı olduğunu, Ali Rıza da öldüğünden, böyle bir problem kalmadığını bildirdi. Me'mun'un bu hareketi üzerine İbrahim b. Mehdi yalnız kaldı ve bu gizliliğini sekiz sene sürdürdü.

Bu hadiseler cereyan edince, Bağdad'ta bulunmayan Me'mun, 204 senesinde oraya gelip Abbasoğullarıyla görüştü. Yapılan konuşmalardan sonra, anlaşmaya varıldı. Abbasoğullarının teklifi üzerine de Me'mun, tekrar siyah elbise giyimine de izin verilmesini, yeşil elbise giyme zorunluluğunun kaldırılmasını kabul etti (1).

Hicri 210. senede, Halife Me'mun, dillere destan olan düğününü yaptı. Ashında bu satırlar arasında Me'munun düğününden sözetmeye lüzum yoktur. Ne varki saltanat kapitalizmini(sömürüsünü dememek için) göstermek için bunu zikrediyoruz. Çünkü kitaplarımız(2) bu düğünde harcanmış olan milyarlarca paranın hikâyesini anlatmakla bitiremiyor, müslümanların paralarını bu şekilde çarçur etmek bir marifetmiş gibi, ballandıra ballandıra naklediyorlar.

Bu şaşaalı düğününden bir sene sonra, yâni 211 senesinde bir genelge yayınlayarak, Hz. Peygamber(s.a.s)'den sonra insanların en hayırlısının, Hz. Ali olduğunu ilân etti (3).

Hicri 212. senede Halife Me'mun, yukarıdaki

(1) Ay.yer.

(2) Meselâ bk. Suyuti, a.g.e. s.308

(3) Ay.yer.

görüşlere ilâveten, **Halku'l-Kur'an**, yâni Kur'an'ın yaratılmış olduğu fikrini ortaya attı ki, onun bu hareketi, insanları kendisinden soğuttu. Fakat ortalığın karışacağını sezmesi üzerine, 218. seneye kadar bu **Mu'tezili** fikirlerini açığa vurmadı (1).

Fetih hareketleri devam ediyor

Halife Me'mun, bir taraftan saltanatını güçlendirirken, diğer yandan da askeri cihadı devam ettiriyordu. O zamanın süper devletlerinden İran yıkıldığından, artık bütün hamleler Bizans'a karşıydı.

Me'mun, sadece asker göndermekle kalmıyor, bizzat bu ordularının başında cihada iştirak ediyordu. Bu gayeyle, 215 senesinde Bizans üzerine yürüyerek, bir çokyerleri fethetti; sonra da Şam'a geçti. Oradaki devlet işlerini yoluna koyduktan sonra tekrar Bizans üzerine yürüdü. Onlarca kale ve yerleşim merkezini fethederek, Yine Şam'a döndü, ve oradan da Mısır'a geçti ki, o, bu ülkeye giden ilk Abbasi Sultanı oluyordu (2).

Mihne dönemi başlıyor

Hicri 218. senede Halife Me'mun, **Mu'tezile** mezhebini adeta Devletin resmi mezhebi olarak kabul ederek, müslümanların, özellikle alimlerin, bu mezheb ilkelerini benimsemelerini zorunlu kıldı.

(1) Ay.yer.

(2) Ay.yer.

Bu yetmiyormuş gibi, insanları Mu'tezile mezhebinden imtihan etmeye başladı (1). İşte Me'mun, bu görüşlerini gerçekleştirmek için, bütün valilerine genelgeler göndererek, **ülemâ'yı** toplayıp Mu'tezile mezheb ve itikadına göre imtihan etmelerini emretti. Meselâ Bağdad valisine şu emirnâmeği gönderdi:

"Emiru'l-mu'minin, halkın cehaletini, dini bilmediklerini, bu yüzden de sapıklığa girdiklerini öğrendi. Bu insanlar Yarattıcı ile yaratıkları birbirinden ayıramaz oldular; öyle ki Allah'la, O'nun Kur'an vasıtasıyla indirdiklerini aynı seviyeye getirdiler. Bunun neticesi olarak da, Kur'an'ın **kadim** olduğunu, yani Allah tarafından yaratılmadığını ileri sürdüler. Oysa ki Allah şöyle buyuruyor: "Biz Arapça bir Kur'an yaptık"(2), O'nun yaptığı her şey, O'nun yarattığı şeylerdir. Yine Allah buyuruyor: "O, karanlıkları ve nur'u yaptı" (3). "Biz böylece sana, daha önce geçmiş olanların haberlerini anlatıyoruz" (4), bununla da yarattığı şeyleri anlatıyor. Yine Allah şöyle buyuruyor: "Hükümleri ayetlerle kondu sonra açıklandı" (5), böylece Allah Kitabı'nın hükümlerini koyan, onu açıklayandır; dolayısıyla Allah, Kitabı'nı yaratandır. Bu şekilde ortaya çıkanlar, daha sonra **Sünnet'e** sığındılar, ve kendilerini **Ehlu'l-hakki ve'l-cemaati** (6) sayarak; ken-

(1) Ay.yer.

(2) K.K. Zuhruf sûresi, 3.

(3) K.K. En'am sûresi, 1.

(4) K.K. Taha sûresi, 99.

(5) K.K. Hud sûresi, 1.

(6) Bu 'Ehlu'l-hakki ve'l-cemaati' tabiri daha sonra 'Ehlu's-Sunne ve'l-cemaat' şeklini almıştır.

dileri dışında kalanları da Ehlu'l-bâtılı ve'l-kufri diye adlandırdılar. Daha sonra da bu görüşlerini yayarak, cahilleri yoldan çıkardılar. İşte bunlar, Tevhid'den nasibini alamamış olan ve Ümmet'in en şerhileri olan kimselerdir. Cahil oldukları kadar da yalancı olan bu kimselerin dili de İblis dili gibidir. Onun için Tevhid'den uzak kalanlar, yollarını şaşırmış olan sefihlerdir. İnsanların en yalancı olanları, Allah'ı ve O'nun vahyi'ni yalanlayanlardır: Onun için orada bulunan alimleri, fakihleri topla ve benim mektubumu onlara oku! Sonra da onları imtihan et, akidelerini öğren, ve yaratılanlar hakkında neler düşündüklerini sor.....”(1).

Aralarında meşhur tarihçi Vakidi'nin kâtibi Muhammed b. Sa'd (2), Yahya b. Mu'in, ve Ebu Hayseme gibi zatlar imtihan edildiler; fakat Suyuti'nin rivayetine göre(3), takiyye yaparak esas görüşlerini sakladılar.

Bunu müteakib, Halife Me'mun Mu'tezile mezhebini yerleştirmek için ülema ve fukaha'ya baskıyı artırdı; ve Kur'an'ın mahluk olup-olmadığı hakkında bir çok yersiz münakaşaya, ve münazarlara sebebiyet verdi. Me'mun, bu hareketi o kadar ileri götürdü ki, "Kur'an mahluk değildir" diyenleri müşrik sayıyor, ve valilerine böyle düşünenlerin kafalarının kesilerek kendisine gönderilmesini emreliyordu (4). İslâm'ın ve müslümanların sayısız

(1) Suyuti, a.g.e. s.309

(2) Hicri 230 senesinde vefat eden İbn Sa'd, Tabakâk adlı kitabıyla meşhurdur.

(3) Bk. a.g.e. s.310.

(4) Bk. Suyuti, a.g.e. s.311.

meseleleri ve sosyal problemleri yanında, Halife'nin böyle lüzumsuz işlerle uğraşması, bir çok insanın kanına girmesi, gerçekten üzücüdür (1). Onun için biz bu konu üzerinde daha fazla durmuyoruz. Şu kadarını ilâve edelim ki, Ahmed b. Hanbel de bu mihne' den çeken ülema dı.

Hicri 218 senesinde Halife Me'mun, cihada gittiği Bizans topraklarında hastalanarak öldü. Cenazesi, oralara yakın İslâm beldesi olan Tarsus'a götürüldü ve orada defnedildi. Bugüne kadar onun mezarı Tarsus'taki bir camide, mütevazi bir şekilde muhafaza edilmiştir.

Kısa Değerlendirme

Abbasi Halifesi Me'mun, iktidarının başlangıcında Şiiliği, sonlarında da Mu'tezili fikirleriyle meşhurdur. Mu'tezili fikirlerden dolayı müslümanlara baskı olan Mihne'nin öncülüğünü yapmış, fakat saltanatından asla taviz vermemiştir. Bu saltanat tantanası, siyasette olduğu gibi, günlük yaşamda da devam etmiştir. Nitekim Me'mun, müslümanları, "Kur'an mahluktur" demedikleri için 'itikadları sağlam değil' diye katle derken, sarayında son derece lüks içinde yaşıyor, tarihçilerimizin anlata anlata bitiremedikleri sofralarda yemek yiyordu ki, çeşitleri üç yüzü geçiyordu (2).

(1) Bu konudaki ayrıntıları öğrenmek için bk.Suyuti, a.g.e.s.310-11 vd.

(2) Suyuti, a.g.e. s.315.

Üstelik Me'mun, bütün bu yemeklerin adlarını da biliyordu. Gerçi o, Tıp ve Astronomi'de de üstün bir bilgiye sahipti; fakat onun bu meziyeti, onun kapitalistçe yaşamını tecviz etmez.

HALİFE MU'TASİM BİLLAH DÖNEMİ

(Hicri 218-227)

Me'mun'un vefatından sonra, kardeşi Mu'tasım'a biat edildi.

Cesur ve güçlü bir sultan olmasına rağmen, ağabeyi Me'mun gibi alim değildi. Hatta tarihçilerimiz tarafından "ilimden hiç bir nasibini almamış" olarak da nitelendirilmiştir" (1). Onun cehaletten ne kadar hoşlandığını anlatmak için şu hadise anlatılır:

Mu'tasım'ın babası Harun Reşid, onu bir çocukla Hoca'ya vermişti. Mu'tasım'ın her gün kendisiyle beraber derse gittiği bu arkadaşı ölünce, Harun Reşid üzüntüsünü ifâde için, "yazık arkadaşın öldü mü?". Mu'tasım babasına şu cevabı verdi: Evet babacığım, öldü ve dersten kurtuldu! Bunun üzerine Harun Reşid: "Madem ki dersten bu kadar nefret ediyorsun, bırak, okuma!" dedi. Bunun için Mu'tasım, ilmi cehaleti bir yana, okuma-yazmayı da pek beceremiyen biriydi (2).

Suyuti'nin şu tavsifi üzerinde de her halde

(1) Bk. Suyuti, a.g.e. s.334.

(2) Ay.yer.

uzun uzun düşünüp, saltanat belasının ne olduğunu kavramamız lâzım. Şöyle diyor Suyuti: “Mu’tasım’ın iyi tarafları çoktur; bazı fasih deyimleri bildiği gibi, fena sayılmayacak şüirleri de vardı. Ne varki o, sinirlendiği zaman, kimdir demeden, önüne geleni öldürürdü!”.

İşte bu şekilde canının istediğini öldürme keyfiyeti, sadece saltanatlarda vardır! Bu saltanatlar, ister klasik, ister modern; ister Devlet bazında, ister küçük feodaller, yâni ağalıklar şeklinde olsun! Ve günümüz müslümanı şunu iyi bilmeli ki, saltanatları meşru görmeye devam ettiğimiz müddetçe, gerçek İslâm’ı bulamayız!

Acem krallarına benzemekten zevkalan, yürüyüşlerinde bile onları taklid eden Mu’tasım, Devlet kademelerine de ilk defa Türkleri sokan sultandır ki, Suyuti, onun Türk hizmetçilerinin sayısını da on bin olarak zikreder (1).

Mihne Devam Ediyor

Halife Mu’tasım, tıpkı ağabeyi Me’mun gibi, Mu’tezile mezhebine sarıldı, ve onu Devlet’in resmi mezhebi yaparak, okullarda zoraki olarak bu mezhebin öğretilmesini emretti. Cahil olduğu için, başka mezheplerde bulunanlara tahammül etmek şöyle dursun, onlara işkence yapmaya başladı. Bu konuda ondan en çok işkence gören, Ahmed b. Han-

(1) Suyuti, a.g.e.s.335.

bel'di. Yâni Me'mun'la başlayan **mihne dönemi**, Mu'tasım zamanında şiddetlenerek devam etmiştir. Defalarca Ahmed b. Hanbel hapse atılmış, kendisine işkence yapılmış, ve "Kur'an mahluktur" demesi için, bizzat Mu'tasım tarafından hicri 220, bir rivayete göre de 221 senesinde kamçılanmıştır.

Mu'tasım Devlet Merkezini Değiştiriyor

Hicri 220. senede Halife Mu'tasım, Devlet merkezi Bağdad'ı terkederek, yönetimini daha güvenceye saydığı, **Surre men Rea'**ya yerleşti. Tarihçilerin rivayetlerine göre (1), onu böyle bir tasarrufa götüren âmil, Bağdadlıların Saray'a giren Türklerden rahatsız olmalarıdır. "Çünkü diyor Suyuti: Mu'tasım'ın Semerkand ve civarından getirttiği Türkler imtiyaz sahibi oldular, altın ve dibâc'tan yapılmış en güzel elbiseler onlara giydirildi. Bu vaziyetleriyle atlarına binip Bağdad sokaklarında gezen Türkler Bağdadlıları rahatsız etti. İşte bundan dolayı bir fitne çıkmaması için, Mu'tasım Surre men Rea'ya taşındı" (2).

Fütuhat Devam Ediyor

Bütün menfi yönlerine rağmen, Halife Mu'tasım da İslâmi fütuhâtı devam ettirmiş, onun zamanında bir çok Bizans beldesi İslâm topraklarına katılmıştır. Onun zamanında fetihler okadar

(1) Mesela Suyuti, a.g.e. s.335,36.

(2) Ay.yer.

arttı ki, Devleti'nde sadece esir askerler değil, esir Krallar da vardı. İşte, Azerbeycan, Taberistan, Taharistan ve Kabil Kralları bunlardan sadece bir kaç tanesidir (1). Gönül arzu ediyor ki, bu sultanlar bütün cehdlerini İslâmi tebliğ uğruna harcamış olsunlar, lüzumsuz meselelerle müslümanları meşgul etmesinler! Birileri haklı olarak bize dese ki: Onlar günahları yanında bu kadar fütuhât da yaptılar; siz ne yapıyorsunuz? Doğrusu, böylesi bir soruya vereceğimiz cevap, pek müsbet olmayacak. Çünkü ya oturmuş keyfimize bakıyoruz, ya da şu-bu kişileri ulu'l-emr'ler edinerek uşaklık ediyoruz.

Aynı Anda İki İslâm Devleti

Yukarıdaki bölümlerde gördüğümüz gibi, Abbasi Devletinin kurulmasından sonra, Emevilere karşı bir katliâm başlatılmış, bu korkunç ve gayr-ı İslâmî jenosid'den sadece Abdurrahman kurtulmuş, Kuzey Afrika üzerinden İspanya'ya, yani Endülüs'e sığınmış, ve orada Endülüs Emevi Devletini kurmuştu. Bu şekilde ayrı iki İslâm Devleti mevcuttu. İşte, Abbasi sultanlarından Mu'tasım, Endülüs üzerine giderek, her iki Devleti birleştirmek istedi; ancak ömrü vefa etmedi, ve bu düşüncesi sonuçsuz kaldı (2). Bu şekilde iki ayrı İslâm devletin varlığı, Endülüs Emevilerinin hazin yıkılışına kadar devam edecektir.

(1) Bk. Suyuti, a.g.e. s.337.

(2) Ay.es. s.336-37.

Mu'tasım'ın Ölümü ve Kısa Değerlendirme

Halife Mu'tasım'ın saltanatı dokuz sene kadar sürdü; ve hicri 227 senesinde vefat etti. Tıpkı kendinden önceki sultanlar gibi, Mu'tasım da, saltanatın gereği olarak kendisinden sonra halife olmaları için veliahd tayin etmiş, veliahdlık müessesesini devam ettirmiştir. İslâm tarihleri, sarayın bir günlük yiyecek masrafının bin dinarın üzerine çıktığını naklederler. Gördüğümüz gibi, saraylar, veliahdlar, saltanat kavgaları, Devlet parasının dalkavuk şairlere peşkeş çekilmesi v.s, zihniyetleriyle savaşıldığı söylenen rejimleri çağrıştırıyor!...

Rivayet olunur ki, Mu'tasım, kendisine bir saray yaptırmıştı. Açılışını büyük bir törenle kutlamak için herkesi davet etmişti. Şairleri de tabi... Sarayına büyük bir hayranlıkla dalmış olan Mu'tasım, şairine, sarayı için bir şiir söylemesini emretti. Fakat şair, sarayın güzel olmadığını, belâlara vesile olduğunu söyleyince Mu'tasım kızdı; ve milyarlarca dinarın harcandığı bu saray yıkılarak, yerlebir edildi (1). İşte müslümanların paraları böyle çarçur ediliyordu Sultanlarca, onların saltanat ziyniyetlerince...

(1) Ay.yer.

EL-VÂSIK BİLLAH SALTANATI

(Hicri 227-232)

Mu'tasım'ın ölümünden sonra, yerine oğlu el-Vâsık billah Halife oldu. el-Vasık'ın annesi bir Rum cariyeye idi. Bazılarına göre de Türktü. Bundan dolayıdır ki, babası gibi, o da Devlet'in her tarafına Türkleri yerleştirdi.

Hatta Türklere karşı olan bu teveccühünden dolayı, Hicri 228. senede, yâni saltanata gelişinin ikinci senesinde, Eşnâs adındaki bir Türk'ü yanında yardımcı olmak üzere saltanata getirdi. Onu âdeta ikinci Sultan olarak tayin ettikten sonra, kendisine altın ve mücevherlerden yapılmış bir tac da giydirdi (1).

Mihne bitmek bilmiyor

Halife el-Vâsık, Hicri 231. senede bir genelge yayınlarak, bütün imâm ve müezzinlerin, **Hal-ku'l-Kur'an** konusunda imtihan edilmelerini emretti. Ve bu imtihan'ın neticesindedir ki, büyük Hâdis âlimi Ahmed b. Nasr el-Huza'î "Kur'an mahluktur" demediği için katledildi.

(1) Suyuti, a.g.e. s.340.

el-Huza'i, emr-i bi'l- ma'ruf ve nehiy 'ani'l- münker'le meşgul, büyük bir Hadis alimiydi. Halife el-Vâsık, onu Bağdad'tan zincirlere vurdurup, Samarra'ya getirtti, ve Kur'an'ın mahluk olup olmadığı hakkında onu imtihan etti. el-Huza'i, "Kur'an mahluk değildir" deyince, Halife üzerine yürüdü, ve "yalan söylüyorsun" dedi. O büyük şahsiyet sahibi alim, hiç korkmadan, "esas sen yalan söylüyorsun!" diye bağırdı; ve zerre kadar inancından taviz vermedi. Onun bu hareketi üzerine, Halife'nin etrafını sarmış olan dalkavuk hocalar, ona yaranmak için, "bunun kanı helâldir, kafasının vurulması lâzım" dediler. Bu menfaate dayalı siyasi fetva üzerine, el-Huza'i, Nita' denen işkence aletine yatırılıp, işkence yapıldı. Bu işkenceden sonra da, el-Vâsık, kılıcını alıp, kafasını bizzat kendi eliyle kesti, ve bir sırığa geçirterek, en işlek caddede teşhir edilmek üzere Bağdad'a gönderdi. Devlet terörünü temsil eden bu kafa, Halife el-Mutevekkil zamanına kadar bu sırıkta asılı kaldı (1).

Yine bir gün Mu'tezili konularda imtihan edilmek üzere bir adamı zincirlere bağlayıp, el-Vâsık'ın huzuruna getirdiler. Eli-kolu bağlı olan adam şöyle dedi: Bu iddia ettiğiniz şeyi bana da açıklay mısınız! Sizin söylediklerinizi Resûlullah(s.a.s) biliyor muydu, bilmiyor muydu? Yoksa biliyor da saklıyor muydu? Halbuki o, hiç bir şeyi saklamaz tebliğ ederdi!..Adamcağızın bu sözlerine hayret eden el-Vâsık, onu öldürmekten vazgeçti. Hatta rivayete göre (2),

(1) Ayrıntılar için bk. Suyuti, a.g.e. s. 341.

(2) Ay.es. s.342.

bu şahsiyetli alimin sözleri üzerine el-Vasık, müslümanları imtihan etmekten vazgeçti. Hali-fe'ye karşı bu şekilde korkusuzca konuşan alim, büyük Hadis bilginleri Ebu Davud ve en-Nesâî'nin hocası Abdullah b. Muhammed el-Ezremî'ydi.

Yine el-Vâsık zamanında zincirlere vurularak tevkif edilmiş olan büyük alim el-Buveytî, atıldığı zindanda Mu'tezili mihne'sinden işkence çeke çeke öldü. el-Buveyti, İmâm Şafî'nin samimi ilim arkadaşlarından biriydi (1).

Bu mezhebî taassub o kadar ileri götürülmüştü ki, bazan açık açık Şeriat kuralları çiğneniyordu: Hicri 231. senede, İslâm Devleti ile Bizans Devleti arasında esir mübadelesi yapıldı. Mübadele oluncak esirlerin sayısı 1600 kadardı. Mu'tezile terörünü müslümanların başına belâ eden hocalar'dan İbn Ebi Duâd, şu gayr-ı insani teklifi ortaya attı: Müslüman esirler imtihan edilsin. "Kur'an mahluktur" diyenler, hem esaretten kurtarılsın, hem de kendilerine iki dinar para verilsin. "Kur'an mahluk değildir" diyenler ise, Bizanslılara esir olarak geri verilsin! (2).İlmi ve de **komplike** olan bu meseleyi, zavallı asker ne bilsin? O canını ortaya koyarak Allah yolunda cihada gitmiş, esir olmuş, işkenceler çekmiş... İbn Ebi Duâd gibi hocaların kaprislerini ne bilsinler?

İşte Devlet'e yaranan hocalar, her dönemde bu şekilde Şeriat'ı çiğnemiş, makam-mevki uğruna nefsi ve indi fetvalar vererek müslümanların bo-

(1) Ay.es. s.344.

(2) Ay.yer.

yunlarını vurdurmuşlardır. Fakat çok şükür ki, her zaman ve her dönemde, kafalarını verme pahasına bile olsa, el-Huza'î gibi hocalar da çıkmış, ve onların fedâkarlıkları sayesinde, İslâm bize kadar gelmiştir. Hocalık müessesesi bunun için önemli ve naziktir: Ciddiye alınmazsa insanlar, İslâm adına başka dinler oluştururlar da bunun farkına bile varmazlar. Menfaata dayalı, İktidar'ı elinde bulunduranların, ve yordakçılarının saltanatlarını tecviz edip, devam ettiren böylesi **Devlet Dini**, her konuyu, müstevlilerin keyfine göre fetvaya bağlar, din adına gerçek mü'minleri asar durur... Saf müslümanlar da Devletin bu gayr-ı şer'i tasarruflarına bakıp, "Din ve Devlet adına bu adamlar asıldığına göre bunda bir hikmet vardır" deyip, **Hikmet** müessesesini de katlederler de, farkına bile varmazlar cehaletlerinden!... İşte alimler bozulup şahsiyetlerini kaybedince, böyle altüst oluyor İslâm toplumu...

Saltanat Halife'yi Tağutlaştırır

Saltanat öylesine bir belâdır ki, ona müptelâ olan en muttakiler bile, bir müddet sonra onun kanunlarını uygulaya uygulaya tağutlaşırlar; kendilerini diğer insanlardan üstün görmeye başlarlar.

Halife el-Vâsık'ın altın ve mücevherlerden yapılmış öyle bir tahterevanı vardı ki, bu ağır taht'ı ancak seksen adam taşıyabiliyordu (1). Halife(!)

(1) Suyuti, a.g.e. s.343.

hazretleri altın-gümüşten yapılmış taht'a kurulacak, seksen zavallı insan da onu taşıyacak; öyle mi? Peki böylesi bir yaşamın, Bizans Krallarının yaşamından farkı nedir? Omuzlarda taşınan Halife, ya da Sultân, insanların boynunda taşınma hakkını nereden aldı? Ama hâlâ birileri çıkıp, "aman ecdadımızdırlar, onlara bir şey söyleme!"derler. Ne zaman, ve nasıl yıkacağız bu yobaz, kist dokuları gibi müslümanların beyinlerini sarmış olan saltanat putunu, ilâhlaştırılmış olan Ecdad anlayışını?...

el-Vâsık Döneminin Değerlendirilmesi

Hicri 232. senede hayata gözlerini kapayan Halife-Sultan el-Vâsık, ölmeden önce şu mısraları mırıldanıyordu sessizce:

Ölüm konusunda bütün yaratıklar ortaktır,

*Hiç biri sağkalmaz onlardan: ne bir vatandaş
ne de bir Kral! (1).*

Abbasoğullarının en çok şiir bilen Halifesi el-Vâsık, aynı zamanda büyük bir musikişinast(!). O sadece müzik dinlemekten zevkalmaz; çok güzel de ud çalardı (2). İlim konusunda kendisini yetiştirmiş

(1) Ay.yer.

(2) Ay.es. s.343.

olmasına rağmen, yukarıda gördüğümüz gibi, İbn Ebi Duâd adındaki müfrit Mu'tezili Hoca'ya alet olmaktan kendisini kurtaramamıştır.

Öldüğü zaman her kes onun ölüsünü terk ederek, yeni Sultan'a biat etmeye koştu. Şu rivayet doğruysa ne kadar ibretamiz bir olaydır: el-Vâsık ölünce, her kes yeni Sultan'a koştu. Yeni Halife'ye biat ederek bağlılıklarını göstermek istiyorlardı. O sırada, bir tarla faresi, el-Vâsık'ın terkedilmiş olan cesedine giderek gözlerini çıkarıp yemeye başladı... (1).

İşte insan: Sultan da olsa, çoban da olsa, ölüyor, gözlerini farelere teslim ediyor. Ne varki çoban gıdasızlıktan zayıf olduğu için, büyük fareler, büyük kapitalistleri, müstekbirleri tercih ediyorlar daha yağlıdır! diye!

(1) Ay.es. s.344.

EL-MUTEVEKKİL ALA'LLAH DÖNEMİ (Hicri 232-247)

Halife el-Vâsık ölünce, onun yerine kardeşi el-Mutevekkil'e biat edildi.

Annesi Türk (1) bir cariyeye (2) olan el-Mutevekkil, kendinden önceki dönem siyasetini değiştiren, ağabeyi ve babası tarafından uygulanan **mihne**'yi kaldıran bir Sultandır. Kendinden önceki dönemin aksine Hadis ehline iltifat ederek çalışmalarına neredeyse imkânlar bile hazırladı. Nitekim Hicri 234. senede her tarafa genelgeler göndererek, hiç kimse'nin Kur'an konusunda imtihan edilmemesini emretti. Hatta onun bu tutumu üzerine, "Sünnet'i ihyâ etti" denilerek kendisine dualarda bulunuldu (3).

Halife Mutevekkil'i müslümanlar nazarında temize çıkaran esas âmil, onun Ahmed b. Hanbel'e karşı takındığı müsbet tutumdur. Yukarıda gördüğümüz gibi, Abbasoğulları halifeleri, özellikle Mu'tasım ona işkence yapmış, kendi elleriyle onu

(1) İbn Hallikân, *vefâyâtü'l-a'yân*, Beyrut, tarihsiz, I,350.

(2) Suyuti, a.g.e. s.346.

(3) Ay.es. as.346.

dövmüştü. Mütevekkil ise, adeta atalarının kusurlarını örtmek gayesiyle Ahmed b. Hanbel'e iltifat etmiş, hatta bu gayeyle onu Samarra'ya götürtmüştür. Orada bulunduğu sırada, Halife tarafından kendisine verilen bütün paraları kesesiyle beraber fakir ve muhtaçlara dağıtmıştır. Halife Mütevekkil, kendisinden iyice emin olduktan sonra, kendisinin istememesine rağmen onu Sarayına götürmüş ve oğlu Mu'tez'e dua etmesini rica etmiştir (1). Saray'da fazla kalamayan İmâm Ahmed b. Hanbel, Hilâfet merkezi olan Samarra'da da kalmak istememiş, Bağdad'a geri dönmeyi arzulamıştır. Çünkü o, Devlet adamlarıyla görüşmek istemiyordu. Hatta onların yemeğini yememek için, Samarra'da bulunduğu 80 gün zarfında oruç tutmuş; saraydan gönderilen yemeklerden yememiştir.

Ahmed b. Hanbel Bağdad'a döndükten sonra, adamın biri Devlet'ten biraz para koparmak için, onun hakkında bir jurnal hazırladı. Bu menfaat adamı, jurnalinde şöyle diyordu: Yâ Emîr'l-Mu'minin, Ahmed b. Hanbel hem atalarına sövüyor, hem de onları zındıklık'la suçluyor. Halife Mütevekkil, bu jurnalciye şu cevabı yazdı: Atalarımın Me'mun, ona haksız yere insanları musallat etti; babam Mu'tasım ise dayak atmaktan başka bir şey bilmeyen, ve söyleneni anlamayan biriydi; kardeşim Vasık ise, onun dediği gibiydi (yâni zındıktı).

Halife Mütevekkil'in bu müsbet tavırlarına

(1) Bk. İbn Kesir, el-Bidâye, X, 339.

rağmen, Ahmed b. Hanbel yine tarassut altında sayılıyordu; ve bu haldeyken hicri 241. senede vefat etti (1).

Sünnet'e karşı olan bu müsbet tutumu yanında, bazı tasarrufları vardır ki, anlamak zordur. Meselâ 235. senede Hıristiyanların zunnar takma mecburiyetini getirdikten bir sene sonra, yâni 236'da Hz. Hüseyin'in kabrinin yıkılmasını, ziyaretinin önlenmesini emretti. Bununla kalmayarak, mezarın yerini tarla haline getirdi (2). Onun bu konudaki taassubu, önceki mihne dönemini adeta unutturdu. Zira o, Ehl-i Beyt'e düşmanlık konusunda o kadar ileri gitti ki, Bağdahlılar cami duvarlarına onu eleştiren yazılar yazmaya başladılar (3). Mütevekkil'in bu bağnazlığını göstermesi açısından şu hadise ne kadar anlamlıdır: Mütevekkil, oğulları el-Mu'tez ile el-Mueyyed'i yetiştirmesi için, Ya'kub b. Sekit adındaki Hoca'yı görevlendirmişti. Bir gün Halife Mütevekkil, oğullarına bakarak İbn Sekit'e şöyle sordu: "Bu iki oğlumu mu çok seversin, Hasan ile Hüseyin'i mi?". Gerçek hoca şahsiyetini üzerinde taşıyan İbn Sekit şu cevabı verdi: "Ben, değil Hasan ile Hüseyin'i; Hz. Ali'nin kölesi olan Kanberi bile senin çocuklarından fazla severim!". İbn Sekit'in bu cevabına karşı hiddetlenen Mütevekkil hiddetlenerek yanındaki Türklere onu çiğnemeleri emrini verdi. Bu emir üzerine Türkler, camı çıkıncaya kadar, zavallı İbn Sekit'in karnı üze-

(1) Ayrıntılar için bk. İbn Kesir, el-Bidâye, X,325-342.

(2) Ay.es. s.347.

(3) Bu şekilde yazılan şiir ve sloganlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk.

Suyuti,a.g.e. s.347.

rinde oynayıp durdular(1). Hatta Mütevekkil'in, bu Hoca'nın dilinin koparılmasını bile emrettiği rivayet edilir. Muhtemelen onun Ehl-i Beyt'e karşı olan bu tutumundan dolayıdır ki, kendisine rafizi deniyordu (2).

Saraylar Yapılıyor

Müslümanlar o dönemde henüz deniz savaşları konusunda fazla deneyimleri olmadığı için, Hicri 238. senede Rum korsanları Dimyat'a çıkıp, şehri yaktıktan sonra, yanlarında çoğu kadın olmak üzere bir çok esiri alıp denize açıldılar.

Hicri 243 senesinde, Mütevekkil Şam'a gitti. Burası çok hoşuna gittiği için, hemen kendisine orada bir saray yaptırdı (3). Saltanat aşıkları kızmazlarsa diyeceğiz ki: Keşke Halife Matevekkil, bu saraylarla, Hz. Hüseyin'in mezarıyla uğraşacağına, Bizans korsanlarına karşı koyabilecek bir donanma hazırlasaydı da, Rum korsanları müslüman kadınlarını alıp kaçmasalardı!...

Saltanatın kuralı buydu: Saraylar, nedimeler, eylenceler, para israfları. İşte Mütevekkil de en güzel(!) bir şekilde yerine getiriyordu saltanat kurallarını. Tarihçiler, şairlere onun kadar altın dağıtan ikinci bir Halife olmadığını naklederler. Öyle ki kendisi için söylenen bir kasideyi 120 000 altınla ödüllendirdiği rivayet edilir (4).

(1) Ay.es. s.348.

(2) Ay.es. s.349.

(3) Ay.es. s.348.

(4) Bk. Ay.es. s. 349.

Veliahdlık Kurumu Ölüm Getirir

Bütün Sultanlar gibi, Mütevekkil de, sırasıyla oğulları Muntasır, Mu'tez ve Mueyyed'i veliahd tayin etmişti. Yâni kendi ölümünden sonra ilk Halife olacak olan, büyük oğlu Muntasır'dı. Beşeri her kurumda kuraldışı hareketler yapılabildiği için, saltanatta da kurallar çiğnenebiliyordu. Çünkü Sultanın dediği dedikti. İşte bu imtiyazdan dolayıdır ki, Halife Mütevekkil, -hanımı, yâni Mu'tez'in annesinden dolayı- küçük oğlu Mu'tez'i, veliahdlıkta Muntasır'ın önüne geçirmek istedi. Fakat oğlu Muntasır, babasının bu tasarrufunu kabul etmedi. İşte bu tutumundan dolayı, Mütevekkil her gördüğü yerde Muntasır'a hakaret ediyor, onu tehdid ediyordu. O sırada da bazı olaylardan dolayı, Türkler de Mütevekkil'e karşı tavrı almışlardı. İşte Muntasır bu durumdan yararlanarak Türklerle birleşti ve onlara hazırlattığı bir suikast neticesinde, Hicri 247. senede babası Mütevekkil'i öldürttü (1); yerine Sultan-Halife oldu.

(1) Suyuti, a.g.e. s.350.

Babasını öldürttükten sonra İslâm Devletinin başına Sultan olan Muntasır, fazla bir direnişle karşılaşmadı. Öyle anlaşıyor ki, Ehl-i Beyt'e karşı olan menfi tutumundan dolayı, müslümanlar Mütevekkil'e iyi bir gözle bakmıyorlardı. İşte bunun içindir ki, babasını öldürtmesine rağmen, hemen Muntasır'a biat ettiler. Mamafih Halife Muntasır da, hilâfete gelir gelmez halkın beklentilerine cevap vererek, Ehl-i Beyt üzerindeki Devlet terörünü kaldırarak onlara ikrâmda bulundu. Yasaklanmış olan Hz. Hüseyin'in kabrini ziyarete tekrar izin verdi. Bütün bunların yanında, İslâm Tarihinde önemli bir yeri olan Fedek arazisini de keza Hz. Hüseyin'in torunlarına vererek müslümanları hoşnud etti (1).

Halife Muntasır, iktidara gelir gelmez, kardeşleri Mu'tez ve Müeyyed'i veliahdlıktan azletti; ve Türklere karşı da tavrını değiştirerek onlara "Halife katilleri" diye sövmeye başladı. Bunun üzerine Türkler, onun tabibi olan İbn Tayfur'a 30 000 dinar vererek, onu zehirlettiler(2) Oysa ki yukarıda

(1) Ay.es. s.357.

(2) Ay. yer.

gördüğümüz gibi, bizzat kendisi Türklerle anlaşarak babasını öldürtmüştü.

Böylece baba katili olan Muntasır, ancak bir kaç ay saltanat sürebildi, ve saltanat kanunlarının kurbanı olarak öldürüldü gitti.

EL-MUSTE'İN Bİ'LLAH SALTANATI

(Hicri 247-252)

Sultan Muntasır öldürölünce, Kuvvet komutanları toplanarak, kendi aralarında istişare ettiler, ve Mütevekkil'in kardeşı el-Muste'in'i Halife tayin ettiler. Gerekçe olarak da, Mütevekkil'in çocuklarının hilâfetlerinin kendileri için hayırlı olmadığını söylediler.

Tarih kitaplarımızda üzerinde fazla durulmayan bu konu, aslında İslâm Devlet Başkanlığı tarihi açısından çok önem arz etmektedir. Çünkü böylesi bir 'Halife tayini' o tarihe kadar görölmemişti. Saltanatın normal seyri içerisinde, Halife'nin ölümünden sonra, yerine onun veliaht olarak tayin ettiği kimse getirilir ve kendisine biat edilirdi. Burada görölyoruz ki, Kuvvet Komutanları toplanıp kendileri tayin ediyor Halifeyi. Gerçi öldürölün Halife'nin veliahdı yoktu. Fakat onun veliahdlıktan azletmiş olduğı kardeşı Mu'tez, hapiste olmasına rağmen hâlâ yaşıyordu. İşte Mu'tez'in varlığına rağmen, Komutanlar onun amcası olan el-Muste'in'i iktidara getirdiler.

Yeni Sultan, iktidara gelir gelmez, Devlet'te de söz sahibi olan Vasîf ve Boğa adındaki Türkleri

öldürttüğünden, Samarra'daki Türklerle arası açıldı. Ve orada başına bir şey gelmemesi için merkezi tekrar Bağdad'a taşıdı. Türkler onu bu tasarrufundan vazgeçirmek istedilerse de, o dinlemeyip Bağdad'a yerleşti. Bunun üzerine Türkler, Samarra'da hapiste olan Mu'tez'i çıkarıp, ona Halife olarak biat ettiler; ve Musta'in'i hal'ettiler. Yeni Halife Mu'tez, bununla da kalmayarak Muste'in'e karşı bir ordu hazırladı. Bağdadlıların Muste'in'i desteklemeleri üzerine de aylarca süren iç savaşlar başladı. Yok yere ve sadece iki kişinin saltanatları uğruna binlerce müslüman öldü; ve bu karışıklıklardan dolayı da kıtlık başgöstererek, müslümanlar büyük bir darlığa düştüler.

Durumun vehametini gören din alimleri, Muste'in'e çıkıp, mücadelesinin sonunun olmadığını, bu lüzumsuz savaşlarla sadece müslümanların yok olduğunu; dolayısıyla halifelikten istifa ederek, iktidarı bırakmasını teklif ettiler. Artık kendisi için hiç bir şans kalmadığını gören Muste'in, bazı şartlarla hicri 252 senesinde kendisini halifelikten azletti (1). Bu azlinden sonra Samarra'ya gönderildi. İstifası üzerine kendisine aman verilmiş olmasına rağmen, yeni Halife Mu'tez, Ahmed b. Tulun'a, gidip Muste'in'i öldürmesini emretti. Fakat İbn Tulun, Halife çocuklarını öldürmeyeceğini söyleyince, bu sefer Mu'tez'in adamlarından Hacıb Said adında birisi giderek otuz bir yaşına gelmiş olan Muste'in'i boğazladı.

(1) Bağdadi, Tarihu Bağdad, Beyrut, tarihsiz, II, 123.

SULTAN EL-MU'TEZ BİLLAH DÖNEMİ

(Hicri 252-255)

19 yaşında iktidara gelen Sultan Mu'tez, önce Halife giysisini değiştirdi. Kendisinden önceki Sultanlar gümüşle süslenmiş hilyeler giyerken, Mu'tez altından süslenmesini emretti.

Sultan Mu'tez de tıpkı ataları gibi saltanat kurallarının dışına çıkamayıp, canının istediği gibi hareket etmeye başladı. İşte bu keyfiliğin sonucu olarak, hemen kardeşi el-Mueyyed'i veliahdlıktan azlederek, demire vurdurdu. Bir kaç gün sonra da, kendisine atılan dayaktan öldü.

İdarecileri yoldan çıkaranlar şahsiyetsiz hocalardır

Tarihin hemen bütün dönemlerinde, Devlet idarecilerini yoldan çıkaranlar, onları haksız tasarruflarda bulunmaya sevkedenler, şahsiyet bula-mamış olan din adamlarıdır. Çünkü idareciler, hoca tavırlarının yanlış olmadığına, şer'i, yâni hukuki olduklarına inanırlar. Dolayısıyla gayri kanûni hareketleri, hocalar irtikab edince, o hareketler

kanunileşir, böylece yanlış bir din oluşur. Halife Mu'tez zamanında cereyan etmiş olan şu hadise, ne kadar manidardır:

Ali b. Harb e't-Taî, bir gün Mu'tez'in huzuruna girince, yere kapanıp secde eder. Kendisine secde edildiğini gören genç Sultan, "Allah'tan başkasına secde edilir mi" diye haklı olarak şaşkınlığını ifade eder. Bunun üzerine dalkavuk Hoca(!), hemen te'vil müessesesini devreye sokarak, hareketinin meşru-iyetini şöyle savunur: "Hz. Peygamber(s.a.s), kendisini sevindiren bir şey oldu mu, yâ da sevindirici bir müjde aldı mı, şükür için Allah'a secde ederdi" (1). Kafamızı yumruklarımız arasında sıkarak, ve de insafî olarak kendi kendimize soralım: Böylesi bir hareketin İslâmî hiç bir açıklaması var mı? Kendi oğlu yaşında olan Sultan'a secde eden bu Hoca'nın dalkavukluk yapmaktan başka ne gibi bir şükür edası olabilir ki? İşte onun bu hareketinden sonra Sultan, yâni Halife, kendisine secde edilmesini normal karşılayacak, secde etmeyenleri de belki Bizan Kralları gibi kamçılatacak! Peki bunun müsebbibleri kim? Tabii ki, iki günlük dünya menfaatları için Sultanlara kul olan Hocalar!... Günümüzde bile, çeşitli iktidar sahiplerinin İslâm'a ters düşen fetvalarını, Kur'an'ın deyişiyle, ahiretlerini dünya karşılığında satmış olan hocalar vermiyor mu? Ama biz, ibret almak için ne tarih okuyoruz, ne de öğretilmesine tahammül ediyoruz!

(1) Konunun ayrıntıları için bk. Bağdadi, Tarihu Bağdad, II, 124.

Sultan Mu'tez, Türklere karşı bağımlı olduğundan, onlarla iyi geçinme mecburiyetindeydi. Fakat bu durum öyle bir raddeye geldi ki, Mu'tez Türklerin isteklerine cevap veremez oldu. Nitekim çoğunluğu Devletin askeri olan Türkler, erzak paralarını istemeye gelince, Halife Mu'tez, verecek parası olmadığı gibi, kendisine borç verecek birilerini dahi bulamadı; ve onun bu hali öldürülmesine sebep oldu (1). Çünkü Devletin hazinesinin tamamını bu şekilde çarçur etmiş, Devlet parasız kalmıştı. Hatta bu durum karşısında perişan olan Mu'tez, Türklere verecek parası kalmayınca annesinden istedi. Annesinin külliyetli miktarda parası olmasına rağmen oğlu Mu'tez'den esirgedi, ve dünya malına olan tamahtan, oğlunu ölüme terk etti. Nitekim Mu'tez'den sonra hilâfete gelen Sultan el-Muhtedi zamanında Mu'tez'in annesi saklandığı yerden çıkacak, ve bugünün ıstılahlarıyla tirilyonlara varan hazinesi başkalarına verilecek(2.) İşte bu şekilde Mu'tez, kendisinden istenen parayı vermeyince, Türkler isyan ederek Hilâfet merkezini kuşattılar. Hasta olduğunu söyleyen Mu'tez, ayaklarından tutulmak suretiyle dışarıya sürüklendi, ve yaz gününde güneş altında bağlanarak işkence edildi. Bu işkencedeyken de, kendisini Hilafetten hal'etmesi söylendi. Mu'tez'in, itaat etmekten başka yapacağı bir şey kalmamıştı. Daha sonra Bağdad'da bulunan Muhammed b. Vasık, Hilâfet merkezinin bulunduğu Samarra'ya getirilerek, el-Muhtedi- billah ismiyle kendisine biat edildi.

(1) İbn Kesir, el-Bidaye, XI,16.

(2) Bk. Ebu'l-Fidâ, el-Muhtasar fi ahbâr'l-Beşer, II,46.

Bu hadiseden bir kaç gün sonra, Mu'tez hama-
ma götürölerek, saatlerce orada terletildi. Ne ka-
dar su istediye de kendisine verilmedi. Bu işkence
saatlerce sürdükten sonra da kendisine karlı bir tas
su verildi. Bu suyu içen Mu'tez de oracıkta ciğeri su-
suzluktan kurumuş olarak can verdi (1). İşte salta-
natların sonu buydu. Tarihçimiz İbn Kesir ise,
Mu'tez'e bir çok işkence yapıldıktan sonra, onun
cass denen kireç ocağına atılarak orada
öldürüldüğünü yazmaktadır (2).

Bu şekilde perişan bir halde öldürülen
Mu'tez'in cenaze namazını da yeni Halife el-Muhte-
di billah kıldırdı.

(1) Bu konudaki ayrıntılar için bk. Suyuti, a.g.e. s.360.

(2) İbn Kesir, el-Bidaye, XI,16.

İslâm Tarihinin ikinci saltanat dönemi olan Abbasilerin ilk dönemini görmüş olduk. Tarih kaynaklarımızdan naklettiğimiz veriler ışığı altında diyebiliriz ki, Emeviler döneminde, nasıl iktidarlar her şeyin önünde geliyorsa, Abbasiler döneminde de her şeyin başı iktidardır.

Şüphesizdir ki, bu küçük çalışmamızda sadece Abbasi Devletinin ilk yüzyılını ele alabildik. Allah nasip ederse Abbasilerin devamı olan diğer yüzyılları da, ya şimdikiinde olduğu gibi müstakil bir risale, veya en azından bu kitabın ikinci büyük bölümü olmak üzere bir araştırma yapmayı ümid ediyoruz.

Elinizdeki kitapta da bir daha gördük ki saltanatların büyük bir vakti taht kavgalarıyla, veliahdların birbirleri aleyhine olan çeşitli entrikalarıyla geçiyor. İktidar ve saltanat esas alındığından, saltanatın gereği olarak bir çok sultan bile bile zulüm yapıyor, iktidarının devamı için haksızlıklara gözyumuyor, Devletin parasını dalkavuk şairlere, meddah yazarlara, münâfık memurlara peşkeş çekiyor.

Bütün yapılanlara rağmen, zaman zaman dediğimiz gibi, tekrar etmede yarar görüyoruz ki, ne kadar kötü olursa olsun; iyisiyle kötüsüyle bu tarih bizimdir. Bize düşen onu iyi öğrenmek, ibret almak için geçmişimizin iyi yönlerini almak, kötü yönlerinden de sakınmaktır. Bu da ancak onu iyi öğrenmekle mümkündür.

Saltanatları yerip kaldırırken, şiarımız yerine başka bir saltanat değil (çünkü cumhuriyet döneminde öyle olmuştur), Hakk'a dayalı yeni sistemler oluşturmak olmalıdır! Bu sistem arayışlarına giderken de, şahıs ya da zümreleri değil, yalnız Allah'ı Şari' kabul ederek yola çıkmalı, davayı birilerinin keyiflerine fedâ etmemeliyiz. Bunun yolu da Allah'ın emrettiği gibi kendimize örnek olarak gayrimüslimleri, demokratları, laikleri değil, Allah dostlarını almaktan geçer. Siyasetimizden, dinimize kadar, şunu iyi bilelim ki, müslümanın, müslümandan başka dostu ve yâreni yoktur.

Hilâfet saltanatlarında olsun, cumhuriyet saltanatlarında olsun; biz müslümanların kafasına hep şu tılsımlar üflenmektedir: Sakın siyasete karışmayın. Sizleri yönetme işi bize aittir. Size düşen, güdölmek ve itaat etmektir. Çünkü Ulu'l-emr olan bizlere itaat etmeniz, Kur'an esaslarına göre vacibdir. Hoca efendiler size, Devlet'e karşı çıkmanın günâh, itaat etmeninse, sevap olduğunu anlatmıyorlar mı? İşte siz de Hoca Efendileri dinleyin, onların sizlere gönderdikleri genelgelere uyarak cami kürsülerinde siyaset yapmayın. Hocalar ne diyorsa onu yapın! Çünkü nasıl hareket edecek-

lerine dair sadece bizden emir alan Hocalar, yanılmazlar. Onlar sizi doğru yola iletirler.

Artık bu gibi aldatmacalara kanmama zamanı gelmiş olması lâzım. Neden hep güdülüyor da, hiç gütmeyi denemiyoruz? Gütmenin hiç bir insanın tekelinde olmadığını göstermek için ortaya koymaya çalışıyoruz klasik ve modern saltanatların diktatörlüklerini, kutsal aile ya da zümre imtiyazlarını, zinde güçler dokunulmazlıklarını...

Allah gerçek mü'minlerin Sahibidir. Kim O'na samimi giderse, O da yardım eder, lütuf ve ihsanını bereketlendirir, gücüne güç verir.

Allah bizleri, sadece O'na itaat eden şuurlu kullarından eylesin, âmin...

Abbasiler, İslâm Tarihi içerisinde uzun bir dönemi kapsadığı gibi, cereyan eden hadiseler açısından da oldukça büyük bir önemi haizdir.

Abbasoğullarının, İslâm Devlet Başkanlığını Emevilerden almaları, fazla bir şey değıştirmedir. Saltanat kanunları olduğu gibi uygulandı, genellikle Saltanat iktidarının bekası, ön planda tutuldu. Oysaki bir Devlet'e karşı çıkılıp, iktidara talip olunduğunda, ilke olarak, mevcut iktidarın iyi olmadığı, yerine gelecek olan iktidarın ise, gereğı gibi hareket ederek, Devlet'in kaybolmuş olan itibarını iade edeceği esasına dayanması iktidara eder. Neki, Abbasilerin gelmesiyle bunların hiç biri olmadığı gibi, Saltanat hegemonyası sürüp gitti.

6. BASKI

ISBN 975-473-053-9

9 789754 730531